

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3798]-101

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2010

PAPER - I

EDUCATION FOR NEW TIMES

(New 2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the **two sections** should be written in **separate answer-books**.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *Essay type questions carry **twelve marks** and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- (5) *Short answer type questions carry **four marks** and answers to the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- (6) *Students should specifically follow limitation of words.*
- (7) *In any condition, student will not get supplement.*

SECTION - I

Q.1) Explain Rousseau's Thoughts on Education with reference to goals of education, curriculum and teaching methodology. **[12]**

OR

Q.1) What are the objectives of education as per Kothari Commission ? Which recommendations are made by this commission to achieve these objectives ? **[12]**

Q.2) What is the importance of Peace to Human Being ? Which forces affect Peace ? Which activities will you conduct in your school to foster peace among students ? **[12]**

OR

[3798]-101

1

P.T.O.

Q.2) What is the role of teacher in the age of globalisation, liberalisation and privatisation ? Which qualities and skills the teacher of 21st Century should develop in him ? Discuss. [12]

Q.3) Write short notes : (**Any Four**) [16]

- (a) Inter-relationship between Education and Philosophy
- (b) Need of Education for National Integration
- (c) Contribution of Mahatma Phule to Education
- (d) Functions of Education in National Development
- (e) Characteristic Features of Vocational Education
- (f) Importance of Non-formal Education

SECTION - II

Q.4) State characteristics of Modern Indian Society. Explain role of teacher in the age of globalisation, modernisation and privatisation. [12]

OR

Q.4) What are the functions of a Family ? Explain importance of interactions within family. [12]

Q.5) State role of School in Modern Indian Society. Explain importance of School Interactions. How can a school work as a Community Development Centre ? [12]

OR

Q.5) How is the impact of Mass Communication Media on Society increasing ? How will you make use of computer, television and literature for the Educational Development of Students ? [12]

Q.6) Write short notes : (**Any Four**)

[16]

- (a) Any two forces working in Modern Indian Society
 - (b) Any two characteristics of Non-government Organisations
 - (c) Importance of Education for Minority
 - (d) Importance of Women Education
 - (e) Importance of Reference Group
 - (f) Educational Concept for Sustainable Development
-

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3798]-101

मराठी रूपांतर

नवीन काळासाठी शिक्षण

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
- (2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न बारा गुणांचा असून उत्तर ३०० ते ३५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी चार गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर १३० ते १५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (6) विद्यार्थ्यांनी उत्तरासाठी दिलेली शब्दमर्यादा कटाक्षाने पाळावी.
- (7) कोणत्याही परिस्थितीत पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - १

प्र.1) शिक्षणाची ध्येये, अभ्यासक्रम व अध्यापन पद्धती संदर्भात रूसोचे शिक्षणविषयक विचार स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) कोठारी आयोगानुसार शिक्षणाची उद्दिष्टे कोणती ? ही उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी या आयोगाने कोणत्या शिफारसी सांगितल्या आहेत ? [12]

प्र.2) मानवी जीवनातील शांततेचे महत्त्व सांगा. विद्यार्थ्यांमध्ये शांततेचे महत्त्व रुजविण्यासाठी आपण आपल्या शाळेत कोणते उपक्रम राबवाल ? [12]

किंवा

[3798]-101

5

P.T.O.

प्र.2) जागतिकीकरण, उदारीकरण व खाजगीकरणाच्या काळातील शिक्षकाची भूमिका कोणती ? २३व्या शतकातील शिक्षकाने यासाठी कोणते गुण व कौशल्ये आत्मसात करावीत याची चर्चा करा. [12]

प्र.3) पुढीलपैकी कोणत्याही चारवर थोडक्यात टिपा लिहा : [16]

- (अ) शिक्षण व तत्त्वज्ञानातील परस्पर संबंध
- (ब) राष्ट्रीय एकात्मतेच्या शिक्षणाची गरज
- (क) महात्मा फुले यांचे शिक्षणाला योगदान
- (ड) शिक्षणाची राष्ट्रीय विकासातील कार्ये
- (इ) व्यावसायिक शिक्षणाची वैशिष्ट्ये
- (फ) अनौपचारिक शिक्षणाचे महत्त्व

विभाग - २

प्र.4) आधुनिक भारतीय समाजाची वैशिष्ट्ये सांगा. जागतिकीकरण, आधुनिकीकरण व खाजगीकरणाच्या काळातील शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.4) आधुनिक कुटुंब संस्थेची कार्ये कोणती ? कुटुंबातील आंतरक्रियांचे शैक्षणिक महत्त्व स्पष्ट करा. [12]

प्र.5) आधुनिक काळातील शाळेची भूमिका सांगा. शाळेतील आंतरक्रियांचे महत्त्व स्पष्ट करा. शाळा समुदाय विकासाचे केंद्र म्हणून कशाप्रकारे कार्य करू शकेल ? [12]

किंवा

प्र.5) समूह संपर्क साधनाचा समाजावर कसा प्रभाव वाढत आहे ? संगणक, दूरदर्शन, साहित्य या साधनाचा विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक विकासासाठी तुम्ही कसा उपयोग करून घ्याल ? [12]

प्र.6) खालीलपैकी कोणत्याही चारांवर थोडक्यात टिपा लिहा :

[16]

- (अ) आधुनिक भारतीय समाजात कार्य करणाऱ्या कोणत्याही दोन शक्ती सांगा.
 - (ब) कोणत्याही दोन अशासकीय संघटनांची वैशिष्ट्ये सांगा.
 - (क) अल्पसंख्यकांकरिता शिक्षणाचे महत्त्व
 - (ड) स्त्री शिक्षणाचे महत्त्व
 - (इ) संदर्भ समूहाचे शैक्षणिक महत्त्व
 - (फ) शाश्वत विकासासाठी शिक्षणाची संकल्पना
-

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 2

[3798]-102

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2010

PAPER - II

PSYCHOLOGY OF DEVELOPMENT AND LEARNING

(New 2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) All questions are compulsory.*
- (2) Answers to the **two sections** should be written in **separate answer-books**.*
- (3) The word limit for **12 marks** questions is 300-350 words.*
- (4) The word limit for **4 marks** questions is 130-150 words.*
- (5) Student will not be provided any supplement answer-sheet.*

SECTION - I

Q.1) Describe Method of Introspection. What are its merits and limitations ?
How does this method help to improve teaching process ? **[12]**

OR

Q.1) What are the causes of Mal-adjustment ? Explain role of teacher to deal with child abuse and child exploitation. **[12]**

Q.2) Explain correlation between Heredity and Environment. How does Heredity and Environment help teacher to give guidance to the problem child ? **[12]**

OR

Q.2) Explain Concept of Mental Health. How does teacher guide the students to keep them mentally healthy ? **[12]**

Q.3) Answer the following : (Any Four) [16]

- (a) Explain Causes of Stress.
- (b) Give characteristics of Mentally Retarded Children.
- (c) What are the uses of Educational Psychology to the teacher.
- (d) Distinguish between Growth and Development.
- (e) Give merits and limitations of Case Study Method.
- (f) Give characteristics of Social and Emotional Development of later child-hood.

SECTION - II

Q.4) What do you mean by Concept ? What are various types of Concepts ? Explain steps in Concept Formation with examples. [12]

OR

Q.4) What do you mean by Intelligence ? State various types of Intelligence and explain any one type of Intelligence - its nature and importance. [12]

Q.5) Explain Concept of Transfer of Learning. What are types of Transfer of Learning ? How will you use the same in Teaching Learning ? [12]

OR

Q.5) Explain Role of Teacher in School. How will you use Co-operative and Collaborative Learning to develop teacher - student and student - student interaction ? [12]

Q.6) Answer the following : (Any Four) [16]

- (a) Explain Concept of Sensation and its various types with examples.
- (b) Explain Thorndike's Law of Practice with examples.
- (c) State characteristics of Effective Teacher.
- (d) Why is it necessary for a teacher to know about brain base learning ?
- (e) Explain, what is Behaviourism ?
- (f) Distinguish between Illusion and Hallucination.

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 2

[3798]-102

मराठी रूपांतर

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
- (2) प्रत्येक विभागासाठी स्वतंत्र उत्तरपत्रिका असावी.
- (3) १२ गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा ३०० ते ३५० शब्द आहे.
- (4) ४ गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा १३० ते १५० शब्द आहे.
- (5) कोणत्याही परिस्थितीमध्ये पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - १

प्र.1) अंतर्निरीक्षण पद्धती स्पष्ट करा. या पद्धतीचे फायदे व मर्यादा सांगा. अध्यापन प्रक्रिया सुधारण्यासाठी ही पद्धती कशी उपयुक्त ठरेल ते स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) विषमायोजनाची कारणे सांगा. बालकांचे लैंगिक शोषण आणि बालकांचे शोषण या समस्या हाताळण्यामध्ये शिक्षकांची भूमिका स्पष्ट करा. [12]

प्र.2) अनुवंश आणि परिस्थिती यातील समवाय स्पष्ट करा. समस्याप्रधान विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करण्यासाठी शिक्षकांना अनुवंश आणि परिस्थिती कशाप्रकारे उपयुक्त ठरते ते सांगा. [12]

किंवा

प्र.2) 'मानसिक आरोग्य' ही संकल्पना स्पष्ट करा. मानसिक दृष्ट्या नीरोगी रहाण्यासाठी शिक्षक विद्यार्थ्यांना कोणत्याप्रकारे मार्गदर्शन करतात ? [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा : [16]

- (अ) ताण निर्माण होण्याची कारणे स्पष्ट करा.
- (ब) मतिमंद मुलांची वैशिष्ट्ये सांगा.
- (क) शिक्षकांना होणारे शैक्षणिक मानसशास्त्राचे उपयोग सांगा.
- (ड) वाढ आणि विकास यातील फरक सांगा.
- (इ) जीवनवृत्तांत पद्धतीचे फायदे व मर्यादा सांगा.
- (फ) उत्तर किशोरावस्थेतील सामाजिक व भावनिक विकासातील वैशिष्ट्ये सांगा.

विभाग - २

प्र.4) संकल्पना म्हणजे काय ? संकल्पनांचे प्रकार कोणते ? संकल्पना निर्मितीच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.4) बुद्धिमत्ता म्हणजे काय ? बुद्धिमत्तेचे विविध प्रकार सांगून पैकी कोणत्याही एका प्रकाराचे स्वरूप व महत्त्व सांगा. [12]

प्र.5) अध्ययन संक्रमण संकल्पना स्पष्ट करा. अध्ययन संक्रमणाचे प्रकार सांगून अध्ययन संक्रमणाचा अध्ययन अध्यापनात उपयोग कसा कराल ते सांगा. [12]

किंवा

प्र.5) शिक्षकाची शाळेतील भूमिका सांगून शिक्षक-विद्यार्थी आणि विद्यार्थी-विद्यार्थी आंतरक्रिया विकसित होण्यासाठी सहकार्यात्मक (Co-operative) आणि सहभागात्मक (Collaborative) अध्ययनाचा उपयोग कसा कराल ते सांगा. [12]

प्र.6) खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा : [16]

- (अ) 'संवेदना' म्हणजे काय ते सांगून संवेदनांचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (ब) थॉर्नडाइकच्या अध्ययन नियमापैकी सरावाचा नियम सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (क) प्रभावी अध्यापकाची गुणवैशिष्ट्ये सांगा.
- (ड) मेंदू आधारित अध्ययन संकल्पना शिक्षकाला माहिती असणे का आवश्यक आहे ?
- (इ) वर्तनवाद म्हणजे काय ते सांगा.
- (फ) इंद्रियभ्रम आणि चित्तभ्रम यातील फरक सांगा.

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 2

[3798]-103

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2010

PAPER - III

SCHOOL MANAGEMENT : PRINCIPLES AND PRACTICES

(New 2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the **two sections** should be written in **separate answer-books**.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *Essay type questions carry **12 marks** and the answers of the same are expected in 300 to 350 words each.*
- (5) *Short answer type questions which carry **4 marks** are to be written in 130 to 150 words each.*
- (6) *Supplement should not be provided.*

SECTION - I

Q.1) What is meant by Institutional Planning ? Explain steps involved in it. Write merits of Institutional Planning. **[12]**

OR

Q.1) What is meant by Management ? Explain characteristics of Taylor's and Fayol's Theories of Management. **[12]**

Q.2) Give Educational Administrative Framework of Maharashtra State. What are the functions of District Educational Officer of the Council ? **[12]**

OR

[3798]-103

1

P.T.O.

Q.2) Explain Concept of Total Quality Management in Education. Write its characteristics. [12]

Q.3) Answer the following : (Any Four) [16]

- (a) Explain any four functions of Management.
- (b) Explain Concept of Human Resource Development.
- (c) Explain main functions of Teacher.
- (d) Explain Infrastructural Facilities of high excellence School.
- (e) Which are the Styles of Leadership ? Explain Autocratic Styles with their merits and demerits.
- (f) Write functions of 'SCERT'.

SECTION - II

Q.4) Explain Problems of Enrollment at Secondary Level in Rural and Urban Schools and suggest remedies for it. [12]

OR

Q.4) What is present Grant-in-Aid Formula (1973-74) for Secondary Schools ? Explain factors included in it. [12]

Q.5) As a Head Master, by which factors will you evaluate teacher ? [12]

OR

Q.5) What is the importance of Action Research ? Explain steps of Action Research, with illustration. [12]

Q.6) Answer the following : (Any Four) [16]

- (a) Explain functions of Teacher's Organisation with any one subject.
- (b) Explain need of D.T. Ed. Teacher's Training.
- (c) Which are the factors of Time Management ?
- (d) Suggest remedies on the Problem of Crowded Classes.
- (e) "Vocationalisation of Higher Secondary Education was not successful in India." Explain statement and suggest remedies for it.
- (f) What is the need of Disaster Management ?

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 2

[3798]-103

मराठी रूपांतर

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
- (2) दोन स्वतंत्र विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न १२ गुणांचा असून उत्तर ३०० ते ३५० शब्दात अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी ४ गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर १३० ते १५० शब्दात अपेक्षित आहे.
- (6) कोणत्याही परिस्थितीमध्ये पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - १

प्र.१) संस्थानिहाय नियोजन म्हणजे काय ? संस्थानिहाय नियोजनात अंतर्भूत असलेल्या पायऱ्या स्पष्ट करून फायदे लिहा. [12]

किंवा

प्र.१) व्यवस्थापन म्हणजे काय ? व्यवस्थापनाविषयक टेलर व फेयॉल यांच्या उपपत्तीची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. [12]

प्र.२) महाराष्ट्र राज्यातील शैक्षणिक प्रशासनाचा आराखडा लिहा. जिल्हा परिषद शिक्षण अधिकाऱ्याची कामे कोणती ? [12]

किंवा

प्र.२) शिक्षणातील एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापन ही संकल्पना स्पष्ट करून त्यांची वैशिष्ट्ये लिहा. [12]

[3798]-103

3

P.T.O.

प्र.3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [16]

- (अ) व्यवस्थापनाची कोणतीही चार कार्ये स्पष्ट करा.
- (ब) 'मानवी संसाधनाचा विकास' ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- (क) शिक्षकांची प्रमुख कर्तव्ये स्पष्ट करा.
- (ड) अतिउत्कृष्ट शाळेतील भौतिक सोयी सुविधा स्पष्ट करा.
- (इ) नेतृत्व शैलीचे प्रकार कोणते ? एकाधिकारशाही गुणदोषासह स्पष्ट करा.
- (फ) महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन परिषदेची (SCERT) कार्ये लिहा.

विभाग - २

प्र.4) माध्यमिक स्तरावरील शहरी व ग्रामीण भागातील शाळांमधील विविध पटनोंदणी-विषयक समस्या विशद करा व त्यावर उपाययोजना सूचवा. [12]

किंवा

प्र.4) अनुदानसंहिता व सूत्र म्हणजे काय ? १९७३-७४च्या अनुदान सुत्रातील विविध घटक स्पष्ट करा. [12]

प्र.5) तुम्ही मुख्याध्यापक म्हणून शिक्षकाचे मूल्यमापन कोणकोणत्या घटकातून कराल ? [12]

किंवा

प्र.5) कृती संशोधनाचे महत्त्व कोणते ? कृती संशोधनाच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.6) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : (फक्त चार) [16]

- (अ) शिक्षक संघटनेचे कार्य कोणत्याही एका विषय शिक्षक संघटनेद्वारा स्पष्ट करा.
- (ब) डी.टी. एड. शिक्षकांच्या प्रशिक्षणाची गरज स्पष्ट करा.
- (क) वेळेच्या व्यवस्थापनाचे घटक कोणते ?
- (ड) जास्त विद्यार्थी असलेल्या वर्गाच्या समस्येवर उपाय सूचवा.
- (इ) "भारतात उच्च माध्यमिक शिक्षणाचे व्यावसायीकरण यशस्वी झाले नाही." हे विधान स्पष्ट करून योग्य उपाय सूचवा.
- (फ) आपत्ती व्यवस्थापनाची गरज कोणती ते लिहा.

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3798]-104

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2010

PAPER - IV

**INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY
AND INFORMATION SYSTEM**

(New 2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the **two** sections should be written in **separate answer-books**.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *Essay type questions carry **twelve marks** and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- (5) *Short answer type questions carry **four marks** and to the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- (6) *In any condition supplement will not be provided.*

SECTION - I

Q.1) What are the challenges in Integrating Information and Communication Technology in the field of Education ? How these challenges can be faced, explain with examples. **[12]**

OR

Q.1) What is Web Based Learning ? Illustrate utilization of 'Web Sites' and 'Blog' for Web Based Learning. **[12]**

Q.2) What is Software ? Which are the types of Softwares ? Discuss features of the Software which is useful for presenting important points in a lesson. [12]

OR

Q.2) Illustrate educational implications of following communication facilities of Internet : [12]

- (1) E-mail
- (2) Chat
- (3) On-line Conference
- (4) E-library

Q.3) Answer in brief : (**Any Four**) [16]

- (a) Explain Concept of Hacking.
- (b) Describe features of Collaborative Learning.
- (c) Write nature of Technology Aided Learning.
- (d) Write four educational uses of each of the following Storage Devices :
 - (i) Pen Drive
 - (ii) CD-ROM
- (e) How do you manage Computer Viruses ?
- (f) Explain need of Information and Communication Technology.

SECTION - II

Q.4) What is System Approach in Education ? Explain any two basic trends with example for development of System Approach in Education. [12]

OR

Q.4) What is Self-instruction ? Prepare Sequential Self-instructional Program on any one unit of your subject. [12]

Q.5) What is Instructional System ? What are the Components of Instructional System ? Explain need of Instructional System for Instruction. [12]

OR

Q.5) Explain steps of Instructional Design for On-line Learning with suitable example. [12]

Q.6) Answer **any four** of the following : [16]

- (a) Write principles of System Approach.
 - (b) Explain Syntax of Mastery Learning Model.
 - (c) Explain characteristics of Program Instruction Strategy.
 - (d) Write Process of Master Validation for the Validation of Instructional Material.
 - (e) How will you use CIPP Model for evaluation of Instructional System ?
 - (f) Write characteristics of Intrinsic Model.
-

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3798]-104

मराठी रूपांतर

पेपर - ४

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान आणि अनुदेशन प्रणाली

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
- (2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न १२ गुणांचा असून प्रत्येकी ३०० ते ३५० शब्दांत उत्तर अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी ४ गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर प्रत्येकी १३० ते १५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (6) कोणत्याही परिस्थितीमध्ये पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - १

प्र.1) माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे एकात्मिकरण शिक्षणक्षेत्रात करण्यासाठी कोणती आव्हाने आहेत ? ह्या आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी कोणत्या उपाययोजना करणे आवश्यक आहे, ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) वेबआधारित अध्ययन म्हणजे काय ? वेब साइट आणि ब्लॉग या सुविधांचा वेब आधारित अध्ययनासाठी कसा उपयोग करता येईल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.2) सॉफ्टवेअर म्हणजे काय ? सॉफ्टवेअरचे प्रकार कोणते ? पाठातील महत्वाच्या मुद्द्यांच्या सादरीकरणासाठी उपयुक्त ठरणाऱ्या सॉफ्टवेअरची त्याच्या गुणवैशिष्ट्यांच्या आधारे चर्चा करा. [12]

किंवा

प्र.2) इंटरनेटवरील खालील संप्रेषणाच्या सुविधांचा उपयोग शैक्षणिक कार्यासाठी कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा : [12]

- (1) इ-मेल
- (2) चॅट
- (3) ऑन-लाइन कॉन्फरन्स
- (4) इ-लायब्ररी

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [16]

- (अ) हॅकिंगची संकल्पना स्पष्ट करा.
- (ब) सहयोगी अध्ययनाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- (क) तंत्रज्ञानाधिष्ठित अध्ययनाचे स्वरूप लिहा.
- (ड) साठवणूकीच्या खालील साधनांचे प्रत्येकी चार शैक्षणिक उपयोग लिहा :
 - (i) पेन ड्राइव्ह
 - (ii) सीडी-रॉम
- (इ) संगणक व्हायरसचे व्यवस्थापन कसे कराल ?
- (फ) माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानाची आवश्यकता स्पष्ट करा.

विभाग - २

प्र.4) शिक्षणातील प्रणाली दृष्टीकोण म्हणजे काय ? शिक्षणातील प्रणाली दृष्टीकोण विकसित होण्यासाठी कारणीभूत ठरलेले कोणतेही दोन विचारप्रवाह सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.4) स्वयं-अनुदेशन म्हणजे काय ? आपल्या विषयासाठी कोणत्याही एका घटकाचे अनुदेशन करण्यासाठी स्वयं-अनुदेशन कार्यक्रम विकसित करा. [12]

प्र.5) अनुदेशन प्रणाली म्हणजे काय ? अनुदेशन प्रणालीचे घटक कोणते ? अनुदेशन कार्यासाठी अनुदेशन प्रणालीची गरज स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.5) ऑन-लाइन अध्ययनासाठी अनुदेशन अभिकल्प तयार करण्यासाठीच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.6) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [16]

- (अ) प्रणाली उपागमची तत्वे लिहा.
- (ब) प्रभुत्व अध्ययन प्रतिमानाची संरचना स्पष्ट करा.
- (क) क्रमान्वित अनुदेशन कार्यनीतीची वैशिष्ट्ये सांगा.
- (ड) अनुदेशन साहित्याची सप्रमाणता ठरविण्यासाठी प्रभुत्व सप्रमाणतेचे स्वरूप लिहा.
- (इ) अनुदेशन प्रणालीचे मूल्यमापन करण्यासाठी शैक्षणिक निर्णय प्रतिमानाचा (CIPP Model) कसा उपयोग कराल ?
- (फ) मूलगामी प्रतिमानाची (Intrinsic Model) वैशिष्ट्ये लिहा.

Total No. of Questions : 3+3]

[Total No. of Printed Pages : 15

[3798]-105

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2010

PAPER - V

EDUCATIONAL EVALUATION AND ELECTIVES

**(Section - I i.e. Educational Evaluation is compulsory for
all and Section - II will be any one elective.)**

(New 2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions : (1) *All questions are compulsory.*

(2) *Answers of the **two sections (subjects)** should be written in **separate answer-books**.*

(3) *For all students, section I is compulsory i.e. Educational Evaluation. From electives, student can select **any one** elective and write answers in a separate answer-book.*

(4) *Figures to the right hand of the questions indicate marks.*

(5) *Students should follow the given words limit. (Long answer 300 to 350 words, short answer 130 to 150 words).*

(6) *In any situation, students will not get supplement.*

(7) *Use of single memory calculator is allowed.*

सूचना :

(1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

(2) दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावयाची आहेत.

(3) विभाग - १ म्हणजे शैक्षणिक मूल्यमापन सर्वांना अनिवार्य आहे व उरलेल्या वैकल्पिक विषयांपैकी एका विषयाची प्रश्नपत्रिका स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत सोडवायची आहे.

(4) प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक गुण दर्शवितात.

(5) विद्यार्थ्यांनी उत्तरासाठीच्या मर्यादा पाळाव्यात. (दीर्घोत्तरी ३०० ते ३५० शब्द, लघुत्तरी १३० ते १५० शब्दांत.)

(6) कोणत्याही परिस्थितीत विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही.

(7) एकच स्मृती असलेला कॅल्क्युलेटर वापरण्यास परवानगी आहे.

[3798]-105
PAPER - V
EDUCATIONAL EVALUATION AND ELECTIVES

[Max. Marks : 40]

SECTION - I

Q.1) What is Quantitative Evaluation ? Explain characteristics and uses of any two tools of Quantitative Evaluation. Name criteria you will consider while selecting these tools. **[12]**

OR

Q.1) Explain importance of Taxonomy of Educational Objectives. Explain different levels of objectives in affective domain with the help of proper examples from school subjects. **[12]**

Q.2) (A) Calculate Quartile Deviation for the following frequency distribution : **[08]**

Class Intervals	25 29	30 34	35 39	40 44	45 49	50 54	55 59	60 64	65 69	70 74
Frequency	5	6	3	5	8	7	5	3	4	4

(B) What are Standard Scores ? Explain their uses with examples. **[04]**

OR

Q.2) (A) Calculate Co-efficient of Correlation between Science and History by Spearman's Rank Difference Method from the data given below : **[08]**

Student	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Science - Marks	65	41	66	38	45	65	44	58	65	42
History - Marks	70	64	64	72	51	82	75	62	84	64

(B) What are the causes of Positive Skewness in Non-normal Distributions ? What efforts will you make to reduce this skewness ? [04]

Q.3) Answer any four of the following : [16]

- Explain types of Learning Experiences with their characteristics.
- Explain Concepts 'Assessment' and 'Evaluation'. Give two differences between them.
- State importance of Continuous Evaluation and Remedial Teaching in Formal Education.
- 'Exam on Demand' - explain it and give its uses in Evaluation.
- What is Central Tendency of Distribution ? Give Characteristics of Mean.
- Write importance of 'Blue-print' in preparation of the Test. Which aspects will you consider while preparing it ?

मराठी रूपांतर

शैक्षणिक मूल्यमापन व वैकल्पिक विभाग - ३

प्र.1) संख्यात्मक मूल्यमापन म्हणजे काय ? त्यासाठी उपयोगात येणाऱ्या कोणत्याही दोन साधनांची वैशिष्ट्ये व उपयुक्तता स्पष्ट करा. या साधनांची निवड करताना तुम्ही कोणते निकष पाळाल ? [12]

किंवा

प्र.1) शैक्षणिक उद्दिष्टांच्या क्षेणीबद्ध वर्गीकरणाचे महत्त्व स्पष्ट करा. भावात्मक क्षेत्रातील उद्दिष्टांचे विविध स्तर शालेय विषयातील उदाहरणांद्वारे स्पष्ट करा. ही उद्दिष्टे साध्य होण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ? [12]

प्र.2) (अ) खाली दिलेल्या विभाजन सारणीवरून चतुर्थक विचलन काढा : [08]

वर्गांतरे	२५	३०	३५	४०	४५	५०	५५	६०	६५	७०
	२९	३४	३९	४४	४९	५४	५९	६४	६९	७४
वारंवारिता	५	६	३	५	८	७	५	३	४	४

- (ब) प्रमाणित प्राप्तांक म्हणजे काय ? ते सांगून त्याचे उपयोग सोदाहरण स्पष्ट करा. [04]

किंवा

- प्र.2) (अ) खाली दिलेल्या माहितीवरून विज्ञान व इतिहास या विषयांतील सहसंबंध गुणक स्पिरमनच्या श्रेणी-अंतर पद्धतीने काढून अर्थनिर्वचन करा : [08]

विद्यार्थी	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
विज्ञान - गुण	६५	४१	६६	३८	४५	६५	४४	५८	६५	४२
इतिहास - गुण	७०	६४	६४	७२	५१	८२	७५	६२	८४	६४

- (ब) प्रसामान्येतर विभाजनातील धन विषमतेची कारणे सांगून ही विषमता कमी करण्यासाठी आपण कोणते प्रयत्न कराल ? [04]

- प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [16]

- (अ) अध्ययन अनुभवाचे प्रकार वैशिष्ट्यांसह स्पष्ट करा.
- (ब) 'मूल्यनिर्धारण' व 'मूल्यमापन' या संकल्पनांचा अर्थ सांगून फरक स्पष्ट करा.
- (क) औपचारिक शिक्षणात सातत्यपूर्ण मूल्यमापन व उपचारात्मक अध्यापनाचे महत्त्व सांगा.
- (ड) 'मागणीनुसार परीक्षा' - अर्थ स्पष्ट करून मूल्यमापनातील उपयोग सांगा.
- (इ) प्राप्तांक विभाजनाची केंद्रीय प्रवृत्ती म्हणजे काय ? मध्यमानाची वैशिष्ट्ये सांगा.
- (फ) कसोटी तयार करताना 'संविधान तक्त्याचे' महत्त्व सांगून तो तयार करताना कोणत्या बाबी विचारात घ्याल ?

[3798]-105

PAPER - V

**INTRODUCTION TO GUIDANCE AND
COUNSELLING IN SCHOOL OBJECTIVES**

(Elective - I)

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) Explain Concept of Observation and Interview Techniques. Explain use of those guidance and techniques with an example. **[12]**

OR

Q.1) What is Guidance ? Explain need and principles of Guidance with proper examples. **[12]**

Q.2) What is meant by Counselling ? Illustrate concept and use of Eclectic Counselling with an example. **[12]**

OR

Q.2) What is Group Counselling ? How do you utilize daily lectures, discussion and dramatization techniques in Group Counselling ? Give an example. **[12]**

Q.3) Write short notes : **(Any Four)** **[16]**

- (a) Process of Guidance
- (b) Importance of Cumulative Record in Guidance Process
- (c) Concept of Directive Counselling
- (d) Follow up Service
- (e) Rating Scale in Guidance Process
- (f) Qualities of Good Counsellor

मराठी रूपांतर

शालेय व्यवस्थेतील मार्गदर्शन आणि समुपदेशनाची ओळख

विभाग - २

- प्र.1) निरीक्षण तंत्र व मुलाखत तंत्र संकल्पना स्पष्ट करा. मार्गदर्शन तंत्र स्वरूपात त्यांची उपयुक्तता सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

- प्र.1) मार्गदर्शन म्हणजे काय ? मार्गदर्शनाची गरज आणि तत्वे सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]
- प्र.2) समुपदेशन म्हणजे काय ? सर्व संग्रहात्मक समुपदेशनाची संकल्पना व उपयुक्तता सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

- प्र.2) समूह समुपदेशन म्हणजे काय ? दैनंदिन तासिका, चर्चा आणि नाट्यीकरण तंत्राचा वापर समूह समुपदेशनात कसा कराल ? सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]
- प्र.3) टिपा लिहा : (कोणतेही चार) [16]

- (अ) मार्गदर्शन प्रक्रिया
- (ब) मार्गदर्शन प्रक्रियेत संकलित नोंदपत्रकाचे महत्त्व
- (क) निर्देशित समुपदेशन संकल्पना
- (ड) अनुधावन सेवाकार्य
- (इ) मार्गदर्शन प्रक्रियेत पदनिश्चयन श्रेणी
- (फ) चांगल्या समुपदेशकांची गुणवैशिष्ट्ये

[3798]-105

PAPER - V

POPULATION EDUCATION AND ADULT EDUCATION

(Elective - II)

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) State characteristics of Adult Learner and Adolescence Learner. Explain with illustrations the Learning Programme you would like to suggest for Adult Learner. **[12]**

OR

Q.1) Explain Concept of Adult Education and its needs in present situation. **[12]**

Q.2) What are the major issues of Indian Population ? State its solutions. **[12]**

OR

Q.2) Explain Concept of Population Education and analyse responsible factors of living standard. **[12]**

Q.3) Give short notes : **(Any Four)** **[16]**

- (a) Education for Sustainable Development
- (b) Objectives of Adult Education
- (c) Causes of Indian Population Growth
- (d) Adult Education and Social Constructivist Approach
- (e) Indian Population Policy
- (f) Needs of Continuing Education

मराठी रूपांतर
लोकसंख्या शिक्षण आणि प्रौढ शिक्षण
विभाग - २

प्र.1) प्रौढ अध्ययनार्थी व कुमारवयीन अध्ययनार्थीची वैशिष्ट्ये लिहा. प्रौढ अध्ययनार्थ्यांसाठी अध्ययन कार्यक्रम सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) प्रौढ शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करून वर्तमान परिस्थितीत त्या शिक्षणाची गरज स्पष्ट करा. [12]

प्र.2) भारतीय लोकसंख्येचे प्रमुख प्रश्न विशद करून त्यावर उपाय सांगा. [12]

किंवा

प्र.2) लोकसंख्या शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करून जीवनमान ठरविण्यास जबाबदार घटकांचे सोदाहरण विश्लेषण करा. [12]

प्र.3) टिपा द्या : (कोणत्याही चार) [16]

- (अ) चिरंतन विकासासाठी शिक्षण
- (ब) प्रौढ शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये
- (क) भारतीय लोकसंख्या वाढीची कारणे
- (ड) प्रौढ शिक्षण आणि सामाजिक ज्ञानरचनावाद
- (इ) भारतीय लोकसंख्या धोरण
- (फ) निरंतर शिक्षणाची आवश्यकता

[3798]-105
PAPER - V
INTRODUCTION TO EDUCATIONAL RESEARCH
(Elective - III)

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) Explain difference between the Historical and Experimental Method of Research with respect to following points :
(Word limit 300-350 words) **[12]**

- (1) Objectives
- (2) Steps
- (3) Sources
- (4) Tools of Data Collection
- (5) Nature of Control
- (6) Approach

OR

Q.1) What is the meaning of Fundamental, Applied and Action Research ?
Explain how Action Research is useful to a teacher ?
(Word limit 300-350 words) **[12]**

Q.2) Explain steps of writing a Research Proposal.
(Word limit 300-350 words) **[12]**

OR

Q.2) Explain data collection tool 'Interview' with respect to following points : **(Word limit 300-350 words)** **[12]**

- (1) Steps in Interview
- (2) Precautions to be taken while conducting an Interview
- (3) Merits
- (4) Limitations

Q.3) Answer the following : (Any Four) (Word limit 130-150 words) [16]

- (a) Explain Probabilistic and Non-probabilistic Method of Sampling. What are the implications of sample size on the findings of research ?
- (b) What precautions will you take for making your observation effective ? (Any eight points)
- (c) Explain how Survey Method is useful in the field of Education ? Write two 'Statements of Problem' which are useful for conducting Survey.
- (d) What are the types of Variables in Research ? Explain them with reference to one 'Statement of Problem'.
- (e) Explain need and importance of Educational Research.
- (f) Define Research. Explain characteristics of Research.

**मराठी रूपांतर
शैक्षणिक संशोधनाची ओळख**

विभाग - २

प्र.1) ऐतिहासिक व प्रायोगिक पद्धतीतील फरक खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा : [12]

(शब्दमर्यादा ३००-३५० शब्द)

- (१) उद्देश
- (२) पायऱ्या
- (३) स्रोत
- (४) माहिती संकलनाची साधने
- (५) नियंत्रणाचे स्वरूप
- (६) उपागम

किंवा

प्र.1) मूलभूत, उपयोजित व कृती संशोधन म्हणजे काय ? कृती संशोधन शिक्षकाला कसे उपयुक्त ठरते ते स्पष्ट करा. (शब्दमर्यादा ३००-३५० शब्द) [12]

प्र.2) संशोधन आराखड्यातील मुद्दे स्पष्ट करा. (शब्दमर्यादा ३००-३५० शब्द) [12]
किंवा

प्र.2) माहिती संकलनाचे 'मुलाखत' हे साधन खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा :
(शब्दमर्यादा ३००-३५० शब्द) [12]

- (१) मुलाखतीच्या पायऱ्या
- (२) मुलाखत घेताना घ्यावयाची काळजी
- (३) मुलाखतीचे फायदे
- (४) मुलाखतीच्या मर्यादा

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे द्या :
(शब्दमर्यादा १३० ते १५० शब्द) [16]

- (अ) संभाव्यता व असंभाव्यतेवर आधारित नमूना निवड म्हणजे काय ? संशोधनाच्या फलितांवर नमून्याचा आकार कसा परिणाम करतो ?
- (ब) चांगले निरीक्षण होण्यासाठी कोणती काळजी घ्यावी ? (आठ मुद्दे द्या)
- (क) शिक्षण क्षेत्रातील संशोधनासाठी सर्वेक्षणाची उपयुक्तता सांगून सर्वेक्षणासाठी योग्य अशी दोन समस्या विधाने द्या.
- (ड) संशोधनातील चलांचे प्रकार कोणते ? एका समस्याविधानाच्या आधारे हे प्रकार स्पष्ट करा.
- (इ) शैक्षणिक संशोधनाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा.
- (फ) संशोधनाची व्याख्या सांगून त्याची वैशिष्ट्ये लिहा.

[3798]-105
PAPER - V
HEALTH, PHYSICAL EDUCATION AND YOGA
(Elective - IV)

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) What is Health ? Explain factors determining Health. **[12]**

OR

Q.1) Write in brief about the Components of Health related Physical Fitness and explain in detail its importance in school. **[12]**

Q.2) Write Scope of Physical Education and explain objective of Physical Education. **[12]**

OR

Q.2) Explain in detail the following Fitness Tests : **[12]**

- (a) 12 min. Run and Walk
- (b) Sit and Reach

Q.3) Write short notes : **(Any Four)** **[16]**

- (a) Balanced Diet
- (b) Asanas
- (c) Concept of Body Mass Index
- (d) Definition of Exercise and Physical Activity
- (e) Components of Motor Fitness
- (f) Health is Wealth

मराठी रूपांतर
आरोग्य, शारीरिक शिक्षण आणि योग

विभाग - २

प्र.1) आरोग्य म्हणजे काय ? आरोग्यावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) आरोग्यधिष्ठित शारीरिक सुदृढतेची थोडक्यात माहिती सांगून शारीरिक सुदृढतेचे शाळेतील महत्त्व स्पष्ट करा. [12]

प्र.2) शारीरिक शिक्षणाची व्याप्ती लिहून शारीरिक शिक्षणाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) खालील सुदृढता कसोट्या स्पष्ट करा : [12]

(अ) १२ मि. चालणे व धावणे

(ब) सीट आणि रीच

प्र.3) टिपा लिहा : (कोणत्याही चार) [16]

(अ) समतोल आहार

(ब) आसने

(क) बी.एम.आय. संकल्पना

(ड) व्यायाम आणि शारीरिक उपक्रमाची व्याख्या

(इ) कारक सुदृढतेचे घटक

(फ) आरोग्य ही एक संपत्ती

[3798]-105

PAPER - V

ENVIRONMENTAL EDUCATION AND DISASTER MANAGEMENT

(Elective - V)

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) Which personal preparation should be made to face Disaster ? Describe nature of Disaster Management in School. **[12]**

OR

Q.1) Explain principles of governing Rescue. **[12]**

Q.2) What do you mean by Environmental Pollution ? Explain causes of Water Pollution. Suggest solutions to minimise Water Pollution. **[12]**

OR

Q.2) "School is the best place to inculcate awareness about environment." Discuss need and importance of Environment Education with reference to the statement. **[12]**

Q.3) Answer **any four** of the following : **[16]**

- (a) Explain steps of Planning of Resources which are used at the time of disaster.
- (b) Write note – Man-made Disaster
- (c) Write note – Disposal of Dead in Manifesting Mitigation
- (d) Write note – Balance of Environment
- (e) Write note – Radioactive Pollution
- (f) How will you manage Solid Waste at School ?

मराठी रूपांतर

पर्यावरण शिक्षण आणि आपत्ती व्यवस्थान

विभाग - २

प्र.1) आपत्तीला तोंड देण्यासाठी व्यक्तिगत पूर्वतयारी कोणती असावी ? शाळेतील आपत्ती व्यवस्थापनाचे स्वरूप स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) सुटकेच्या कार्यामागील तत्त्वे स्पष्ट करा. [12]

प्र.2) पर्यावरण प्रदूषण म्हणजे काय ? जल प्रदूषणाची विविध कारणे कोणती ? जल प्रदूषण कमी करण्यासाठी उपाय सूचवा. [12]

किंवा

प्र.2) “शाळा ही पर्यावरणविषयक जागरूकता निर्माण करण्याचे उत्तम स्थान आहे.” या विधानाच्या संदर्भात पर्यावरण शिक्षणाची गरज व त्याचे महत्त्व यावर चर्चा करा. [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [16]

(अ) आपत्तीच्या वेळी उपयुक्त ठरणाऱ्या साधनसामग्रीच्या नियोजनाचे टप्पे स्पष्ट करा.

(ब) टीप लिहा — मानवनिर्मित आपत्ती

(क) टीप लिहा — आपत्ती निवारणाच्या कार्यपद्धतीमध्ये मृतांची विल्हेवाट

(ड) टीप लिहा — पर्यावरणीय समतोल

(इ) टीप लिहा — किरणोत्सारी प्रदूषण

(फ) शाळेमधील घन कचऱ्याचे व्यवस्थापन कसे कराल ?

Total No. of Questions : 3+3]

[Total No. of Printed Pages : 20

[3798]-106

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2010

PAPER - VI

SUBJECT EDUCATION

**(Marathi, English, Hindi, Sanskrit, Urdu, Mathematics, Science,
History, Geography, Economics, Commerce, Information Technology)**

(New 2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions : (1) *All questions are compulsory.*

(2) *Answers of the **two subjects** should be written in **separate answer-books**.*

(3) *Figures to the right of the questions indicate marks.*

(4) *Write answers of question nos. **1 and 2** in about 350 words each.*

(5) *Write answer of question no. **3** in about 150 words.*

(6) *Students should strictly follow word limit while writing answers.*

(7) *No supplements will be provided to the students in any case.*

सूचना :

(1) *सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.*

(2) *दोन विषयांची उत्तरे वेगळ्या स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावित.*

(3) *प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक गुण दर्शवितात.*

(4) *प्रश्न-क्रमांक १ व २ ची उत्तरे प्रत्येकी ३५० शब्दांपर्यंत लिहावीत.*

(5) *प्रश्न-क्रमांक ३ चे उत्तर १५० शब्दांपर्यंत लिहावे.*

(6) *विद्यार्थ्यांनी उत्तरासाठी दिलेली शब्द-मर्यादा कटाक्षाने पाळावी.*

(7) *कोणत्याही परिस्थितीत विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही.*

मराठी शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

- प्र.1) मातृभाषा मराठीचे महत्त्व स्पष्ट करून तिचे स्थान उंचावण्यासाठी मराठी भाषा शिक्षक म्हणून दैनंदिन अध्यापनाद्वारे तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

- प्र.1) आशय विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करून त्याची उद्दिष्टे लिहा. आशय विश्लेषण करताना कोणकोणत्या बाबींचा विचार करावा लागतो ते माध्यमिक स्तरावरील एका घटकाद्वारे स्पष्ट करा. [12]

- प्र.2) सांघिक अध्यापन म्हणजे काय ? सांघिक अध्यापनाची वैशिष्ट्ये सांगून त्याचे अध्ययन-अध्यापनातील फायदे स्पष्ट करा. सांघिक अध्यापनासाठी कोणती काळजी घ्यावी ते भाषा शिक्षकाच्या भूमिकेतून सांगा. [12]

किंवा

- प्र.2) मातृभाषा मराठी अध्यापनात मूल्ये व गाभाघटकांचा विचार महत्वाचा कसा ? ते सांगून 'संवेदनशीलता' व 'श्रमप्रतिष्ठा' ही मूल्ये जोपासण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ते सविस्तर सांगा. [12]

- प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [16]

- (अ) प्रश्नोत्तर पद्धतीचे स्वरूप स्पष्ट करून या पद्धतीचे गुण व मर्यादा लिहा.
(ब) सहशालेय उपक्रम म्हणजे काय ते सांगून सहशालेय उपक्रमांचे मराठी अध्यापनातील महत्त्व स्पष्ट करा.
(क) 'आशययुक्त अध्यापन पद्धती' संकल्पना स्पष्ट करून मातृभाषा मराठी अध्यापनात तिचा तुम्ही कसा वापर कराल ? ते सोदाहरण सांगा.
(ड) मातृभाषा मराठी मूल्यमापनात मौखिक परीक्षेची गरज स्पष्ट करून ती परीक्षा घेताना तुम्ही कोणती काळजी घ्याल ?
(इ) मातृभाषा मराठी अध्यापनात नाट्यीकरण पद्धतीचे महत्त्व सांगून तिचे फायदे व मर्यादा लिहा.
(फ) मातृभाषा मराठी अध्यापक इतर अध्यापकांपेक्षा वेगळा कसा ते गुणवैशिष्ट्यांसह थोडक्यात स्पष्ट करा.

ENGLISH EDUCATION

[Max. Marks : 40]

- Q.1)** Explain Concept of Content-cum-Methodology (C.C.M.). What is the need and importance of Content-cum-Methodology (C.C.M.) in teaching of English ? What are the steps you will follow in implementing C.C.M. while teaching English ? [12]

OR

- Q.1)** What are the different approaches and methods of teaching English ? Which approach method do you think is the best and why ? [12]
- Q.2)** Discuss importance of English with respect to its place in the School Curriculum. What are the objectives of teaching English in India as a 3rd language ? [12]

OR

- Q.2)** What are the qualities of a Good English Teacher ? Discuss role and responsibilities of an English Teacher. [12]
- Q.3)** Answer the following, **any four**, in not more than 130-150 words each : [4x4=16]
- (a) What are the characteristic of a Good English Text-book ?
 - (b) What is the significance of Values ? Illustrate with examples. How you will inculcate any two values while teaching English ?
 - (c) How will you develop speaking ability of your students ? Illustrate with suitable examples.
 - (d) What are the methods of teaching Grammar ? Explain with suitable examples.
 - (e) Why are Audio-Visual Aids important in teaching English ? What are the criteria you will use in selection of Teaching Aids ?
 - (f) Discuss how diagnostic testing and remedial teaching are important in teaching English effectively ?

हिन्दी शिक्षण

[कुल अंक : 40]

- प्र.1) हिंदी व्याकरण के अध्ययन में छात्रों में अरुचि क्यों पैदा होती है ? छात्रों में रुचि बढ़ाने की दृष्टि से व्याकरण अध्यापन की कौन सी पद्धति अधिक उपयुक्त है ? इस पद्धति की सीढ़ियाँ एक उदाहरण देकर स्पष्ट कीजिये । [12]

अथवा

- प्र.1) हिंदी भाषा संरचना का स्वरूप तथा महत्त्व स्पष्ट करके साहित्यिक विधा के अनुसार हिंदी भाषा की संरचना तैयार कीजिये । [12]

- प्र.2) (अ) राष्ट्रभाषा अध्यापन के छः व्यापक उद्देश्य बताइये ।

- (ब) भाषा के (i) प्रादेशिक भाषा, (ii) राजभाषा, (iii) आंतरराष्ट्रीय भाषा तथा (iv) सांस्कृतिक भाषा - इन रूपों को स्पष्ट कीजिये । [12]

अथवा

- प्र.2) हिंदी अध्यापक के लिये आवश्यक गुणों की चर्चा कीजिये । [12]

- प्र.3) किन्हीं चार उप-प्रश्नों के उत्तर लिखिये : [16]

- (अ) हिंदी अध्यापन में दृक्-श्राव्य साधनों का महत्त्व बताकर किसी एक साधन का प्रयोग हिंदी अध्यापन में किस प्रकार करोगे, यह स्पष्ट कीजिये ।
- (ब) आशय विश्लेषण का स्वरूप बताकर आशय विश्लेषण की आवश्यकता तथा महत्त्व स्पष्ट कीजिये ।
- (क) 'पाठ्यक्रमानुवर्ती कार्यक्रम' इस संकल्पना का अर्थ स्पष्ट करके हिंदी विषय के संदर्भ में इन कार्यक्रमों के आयोजन का स्वरूप स्पष्ट कीजिये ।
- (ड) प्रश्नपत्र बनाते समय संविधान सारिणी में किन तीन बातों का समावेश किया जाता है, यह स्पष्ट कीजिये ।
- (इ) 'श्रमप्रतिष्ठा' यह मूल्य छात्रों तक पहुँचाने की दृष्टि से हिंदी के किन्हीं दो पाठों को उदाहरण देकर समझाइये ।
- (फ) छात्रों में हिंदी भाषा-विकास हेतु सरस्वती यात्राएँ (पर्यटन) इस पाठ्यक्रमानुवर्ती कार्यक्रम का आयोजन किस प्रकार उपयोगी होगा, यह स्पष्ट कीजिये ।

संस्कृत शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) संस्कृत अध्यापनाचे महत्त्व व गरज स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) संस्कृत शिक्षकांच्या अंगी कोणते गुण असावेत यावर तुमची मते सांगा. [12]

प्र.2) संस्कृत विषयाची खास वैशिष्ट्ये सांगा. [12]

किंवा

प्र.2) इयत्ता ९वीचे पुस्तक हे आदर्श पाठ्यपुस्तकाच्या निकषानुसार आहे का स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) पुढीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा : [16]

- (अ) तत्पुरुष समासाच्या अध्यापनासाठी आकलन उद्दिष्टाच्या दोन अध्ययन निष्पत्ती सांगा.
- (ब) स्त्रीपुरुष समानता हे मूल्य रुजले आहे का हे तपासण्यासाठी आठवीच्या पाठ्यपुस्तकाच्या आधारे दोन प्रश्न तयार करा.
- (क) संस्कृत अध्यापनात संभाषण पद्धती उपयुक्त आहे हे स्पष्ट करा.
- (ड) 'सुभाषितमाला' हा पाठ शिकविताना कोणती संस्कृत अध्यापन पद्धती अंमलात आणाल ?
- (इ) संस्कृत विषयाचे शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा.
- (फ) संस्कृत पाठ टाचणाचे स्वरूप उदाहरणासह थोडक्यात लिहा.

URDU EDUCATION

[Max. Marks : 40]

[12]

۱۔ مواد کا تجزیہ واضح کیجئے۔ ہشتم جماعت کے کسی دو اسباق کے مواد کا تجزیہ کیجئے۔

OR یا

[12]

۱۔ اردو زبان سکھانے کے اغراض و مقاصد لکھیے۔ اردو زبان کے فروغ کے لیے آپ کونسی ہم نصابی سرگرمیاں کرونگے۔

[12]

۲۔ اردو کی تدریس میں مواد و تدریس کی اہمیت لکھتے ہوئے مواد طریقہ تدریس کا تصور واضح کیجئے۔

OR یا

[12]

۲۔ اخلاقی قدر کی اہمیت لکھیے۔ 'وقت کی پابندی' و 'قومی یکجہتی' ان دو اخلاقی اقدار کی تعلیم کوئی دو اسباق کی مثالیں دیکر واضح کیجئے۔

[16]

۳۔ درج ذیل میں سے کسی چار کے جواب ۱۳۰ تا ۱۵۰ الفاظ میں لکھیے۔

۱۔ تدارکی و اصلاحی تعلیم کی اہمیت۔

۲۔ اردو کی تدریس میں بیانیہ طریقہ کی اہمیت۔

۳۔ معلم اردو کی بنیادی خصوصیات۔

۴۔ اردو زبان کی ساخت۔

۵۔ اردو کی تدریس میں لیسن پلاننگ کی اہمیت۔

۶۔ اردو کی تدریس میں تختہ سیاہ و ماڈل کی اہمیت۔

MATHEMATICS EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) Explain Analysis - Synthesis Method of teaching Mathematics with reference to following points : [12]

- (1) Principles
- (2) Steps with example
- (3) Merits
- (4) Limitations

OR

Q.1) What is Concept Attainment Model of Teaching ? Explain its phases with example. What are the uses of Concept Attainment Model ? [12]

Q.2) What is the Concept of Content-cum-Methodology ? Explain importance and steps of Content-cum-Methodology. [12]

OR

Q.2) What is Pedagogical Analysis ? What are different approaches of Pedagogical Analysis ? Explain any two approaches with example. [12]

Q.3) Attempt **any four** of the following : [16]

- (a) Explain place and importance of Mathematics in School Curriculum.
- (b) What are different maxims of Mathematics Teaching ? Explain any two with example.
- (c) How Mathematics Laboratory is useful in Mathematics Teaching.
- (d) What is Team Teaching ? Explain characteristics of Team Teaching.
- (e) What is Simulation ? How will you use Simulation in teaching Mathematics ?
- (f) Explain difference between Achievement Test and Diagnostic Test.

मराठी रूपांतर

गणित शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) गणित अध्यापनाची पृथःकरण संयोजन पद्धती खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा : [12]

- (1) तत्त्वे
- (2) पायऱ्या (उदाहरणासह)
- (3) फायदे
- (4) मर्यादा

किंवा

प्र.1) अध्यापनाचे संकल्पना प्राप्ती प्रतिमान म्हणजे काय ? या प्रतिमानाच्या पायऱ्या उदाहरणासह स्पष्ट करा. संकल्पना प्राप्ती प्रतिमानाचे फायदे कोणते ? [12]

प्र.2) आशययुक्त अध्यापन पद्धती म्हणजे काय ? आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या पायऱ्या स्पष्ट करा व महत्त्व लिहा. [12]

किंवा

प्र.2) अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण म्हणजे काय ? अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषणाचे विविध दृष्टीकोन कोणते ? त्यापैकी कोणतेही दोन दृष्टीकोन सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा : [16]

- (अ) शालेय अभ्यासक्रमात गणित विषयाचे स्थान व महत्त्व स्पष्ट करा.
- (ब) गणित अध्यापनाची विविध सूत्रे कोणती ? त्यापैकी कोणतीही दोन सूत्रे सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (क) गणिताच्या अध्यापनात गणित प्रयोगशाळा कशी उपयोगी ठरते ?
- (ड) सांघिक अध्यापन म्हणजे काय ? सांघिक अध्यापनाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- (इ) अभिरूपता म्हणजे काय ? गणित अध्यापनात तुम्ही अभिरूपतेचा उपयोग कसा कराल ?
- (फ) संपादन चाचणी व नैदानिक चाचणी यांतील फरक स्पष्ट करा.

SCIENCE EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) Which values can be transmitted through Science Contents ? What will you do to inculcate any four of them through Science Teaching ? [12]

OR

Q.1) (A) Give objectives and their specifications of Science Teaching. [08]

(B) What is the importance of Unit Planning ? Which points are considered while doing Unit Planning ? [04]

Q.2) What are the objectives of Concept Attainment Model ? Explain with suitable example in Science, the steps of Concept Attainment Model. [12]

OR

Q.2) Explain Laboratory Method of teaching Science with the help of following points. : [12]

- (1) Nature
- (2) Steps Involved
- (3) Role of Teacher

Q.3) Answer **any four** of the following : [16]

- (a) Distinguish between Achievement Test and Diagnostic Test of Science.
- (b) Explain Correlation of Science within Science.
- (c) Write a note on - Science Exhibitions.
- (d) Give two topics of Science suitable for Team Teaching and give reason behind them.
- (e) Which Teaching Method and Learning Experiences will be appropriate for teaching 'Formation of Images through Concave and Convex Mirrors' to IXth std. and why ?
- (f) Prepare a rating scale, measuring Interest in Science of High School Students.

मराठी रूपांतर

विज्ञान शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

- प्र.1) विज्ञानाच्या आशयाद्वारे पोहोचवता येतील अशी मूल्ये कोणती ? विज्ञान अध्यापनाद्वारे यातील कोणतीही चार मूल्ये रुजवण्यासाठी काय कराल ? [12]

किंवा

- प्र.1) (अ) दैनंदिन विज्ञान अध्यापनाची उद्दिष्टे व त्यांची स्पष्टीकरणे द्या. [08]
(ब) घटक नियोजनाचे महत्त्व सांगून ते करताना कोणकोणत्या बाबी विचारात घेतल्या जातात ते स्पष्ट करा. [04]

- प्र.2) संकल्पना प्राप्ती प्रतिमानाची उद्दिष्टे कोणती ? विज्ञानातील एका संकल्पनेच्या आधारे संकल्पनाप्राप्ती प्रतिमानाच्या पायऱ्या स्पष्ट करा. [12]

किंवा

- प्र.2) विज्ञान अध्यापनाची प्रयोगशाळा पद्धती खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा :

- (१) स्वरूप
(२) पद्धतीच्या पायऱ्या
(३) शिक्षकाची भूमिका [12]

- प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे द्या : [16]

- (अ) विज्ञानाच्या प्राविण्य व नैदानिक चाचणीतील फरक स्पष्ट करा.
(ब) विज्ञानाचा शाखांतर्गत समवाय स्पष्ट करा.
(क) टीप लिहा - विज्ञान प्रदर्शने
(ड) सांघिक अध्यापनाद्वारे शिकवणे योग्य होईल असे विज्ञानातील कोणतेही दोन घटक सांगून त्याची कारणमीमांसा द्या.
(इ) इ. ९वी ला 'अंतर्वक्र व बहिर्वक्र आरशांद्वारे मिळणाऱ्या प्रतिमा' हा आशय शिकवायचा असल्यास कोणती अध्यापन पद्धती व अध्ययन अनुभव योग्य ठरतील ? का ?
(फ) माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांची विज्ञानविषयक अभिरुची मोजणारी पदनिश्चयन श्रेणी तयार करा.

HISTORY EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) State meaning and nature of History and explain place of History in School Curriculum. [12]

OR

Q.1) What are the various methods of teaching History ? What should be the role of teacher in the Discussion Method at Secondary Level ? [12]

Q.2) What do you mean by Structure of the Subject ? Which are the features of Structure ? Explain types of History Structures with example. [12]

OR

Q.2) State importance of Evaluation in History. How will you use diagnostic test and remedial teaching in History ? [12]

Q.3) Answer **any four** of the following : [16]

- (a) What are the criteria of good text book of History ?
- (b) Which special qualities should teachers of History have ?
- (c) Explain Co-relation of Value Education with History.
- (d) What precautions should be taken in using pictures in teaching History ?
- (e) How will you use maxim from 'Concrete to Abstract' in teaching History ?
- (f) State difference between Syllabus and Text-book.

मराठी रूपांतर

इतिहास शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) इतिहासचा अर्थ व स्वरूप सांगून इतिहासाचे शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) इतिहास अध्यापनाच्या विविध पद्धती सांगून माध्यमिक स्तरावर चर्चा पद्धतीत शिक्षकाची भूमिका काय असावी ते सांगा. [12]

प्र.2) विषयाची संरचना म्हणजे काय ? संरचनेची वैशिष्ट्ये कोणती ? संरचनेतील इतिहासाचे प्रकार उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) इतिहासात मूल्यमापनाचे महत्त्व सांगा. इतिहासाच्या अध्यापनात नैदानिक कसोट्या आणि उपचारात्मक अध्यापनाचा उपयोग कसा कराल ? [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [16]

- (अ) इतिहासाच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते ?
- (ब) इतिहास विषय शिक्षकाच्या अंगी कोणते गुण असणे आवश्यक आहे ?
- (क) मूल्य शिक्षणाचा इतिहास विषयाशी असलेला संबंध स्पष्ट करा.
- (ड) इतिहास अध्यापनात चित्राचा उपयोग करताना कोणती काळजी घ्यावी ?
- (इ) इतिहास अध्यापनात 'मूर्ताकडून अमूर्ताकडे' या सूत्राचा कसा वापर कराल ? उदाहरण द्या.
- (फ) पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक यातील फरक सांगा.

GEOGRAPHY EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) Explain 'Journey Method' of Geography Teaching with the following points with examples : [12]

- (1) Meaning
- (2) Characteristics
- (3) Advantages
- (4) Limitations

OR

Q.1) Explain 'Comparative Method' of Geography Teaching with the following points with examples : [12]

- (1) Meaning
- (2) Characteristics
- (3) Advantages
- (4) Limitations

Q.2) Explain Concept of Content-cum-Methodology of Geography with example. How are activities in Content-cum-Methodology Workshop correlated with each other, explain with example. Discribe need and importance of Content-cum-Methodology in Geography. [12]

OR

Q.2) Describe nature of Geography subject and illustrate qualities of Good Geography Teacher with examples. [12]

Q.3) Answer in brief : **(Any Four)** [16]

- (a) Illustrate Concentric Method of Curriculum Construction of Geography with examples.
- (b) Explain nature and importance of Remedial Teaching in Geography.
- (c) Describe Internal Crieteria of Good Geography Text-book with examples.
- (d) How a Geography Teacher can utilize Internet Facilities for effective learning-teaching of Geography ?
- (e) Explain significance of Local Geography in learning-teaching of Geography.
- (f) What is the rationale for selection of method for a particular unit ? Explain with example.

मराठी रुपांतर

भूगोल शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) भूगोल अध्यापनाची 'प्रवास' पद्धती खालील मुद्यांच्या आधारे सोदाहरण स्पष्ट करा : [12]

- (1) अर्थ
- (2) वैशिष्ट्ये
- (3) फायदे
- (4) मर्यादा

किंवा

प्र.1) भूगोल अध्यापनाची 'तौलनिक' पद्धती खालील मुद्यांच्या आधारे सोदाहरण स्पष्ट करा : [12]

- (1) अर्थ
- (2) वैशिष्ट्ये
- (3) फायदे
- (4) मर्यादा

प्र.2) भूगोल आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा. आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या कार्यशाळेतील विविध कृती परस्परांशी कशा रीतीने संबंधित आहेत ते सोदाहरण स्पष्ट करा. भूगोलात आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज आणि महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) भूगोल विषयाचे स्वरूप स्पष्ट करून चांगल्या भूगोल शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) थोडक्यात उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [16]

- (अ) भूगोल अभ्यासक्रम रचनेची समकेंद्री पद्धती सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (ब) भूगोलातील उपचारात्मक अध्यापनाचे स्वरूप आणि महत्त्व स्पष्ट करा.
- (क) चांगल्या भूगोल पाठ्यपुस्तकाचे अंतर्गत निकष सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (ड) परिणामकारक भूगोल अध्ययन-अध्यापनासाठी भूगोल शिक्षक इंटरनेटच्या सुविधांचा उपयोग कसा करू शकतात ?
- (इ) भूगोलाच्या अध्ययन-अध्यापनातील स्थानिक भूगोलाचे महत्त्व विशद करा.
- (फ) विशिष्ट घटकासाठी अध्यापन पद्धती निवडतांना कोणत्या बाबी विचारात घ्याल ? सोदाहरण स्पष्ट करा.

ECONOMICS EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) Explain characteristics of the Teacher of Economics. [12]

OR

Q.1) Explain nature of Problem Method. How will you use Problem Method for teaching Economics ? [12]

Q.2) Explain nature of Economics Subject. Write down importance of Economics in daily life. [12]

OR

Q.2) What is Content-cum-Methodology ? Explain importance of CCM in teaching Economics. [12]

Q.3) Write **any four** of the following : [16]

- (a) What is Correlation ? Explain Correlation between Economics and Geography.
- (b) Explain characteristics of Good Economics Text-book.
- (c) Explain need of Content Analysis of Economics.
- (d) Explain value 'Sensitivity'. How will you inculcate this value while teaching Economics ?
- (e) Explain objective 'Application'. Write down any four specifications of the objective 'Application'.
- (f) Prepare questions to evaluate content of any unit of 9th std.

मराठी रुपांतर

अर्थशास्त्र शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) अर्थशास्त्राच्या शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) समस्या पद्धतीचे स्वरूप स्पष्ट करा. अर्थशास्त्र अध्यापनासाठी समस्या पद्धतीचा वापर कसा कराल ? [12]

प्र.2) अर्थशास्त्राचे स्वरूप स्पष्ट करा. अर्थशास्त्राचे दैनंदिन जीवनातील महत्त्व लिहा. [12]

किंवा

प्र.2) आशययुक्त अध्यापन पद्धती म्हणजे काय ? अर्थशास्त्रीय अध्यापनातील आशययुक्त अध्यापन पद्धतीचे महत्त्व स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [16]

(अ) समवाय म्हणजे काय ? अर्थशास्त्र आणि भूगोल या विषयातील समवाय स्पष्ट करा.

(ब) अर्थशास्त्राच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाची गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

(क) अर्थशास्त्राच्या आशय विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करा.

(ड) संवेदनशीलता हे मूल्य स्पष्ट करा. अर्थशास्त्राच्या अध्यापनातून संवेदनशीलता हे मूल्य कसे रुजवाल ?

(इ) 'उपयोजन' या उद्दिष्टाचे स्पष्टीकरण करा. उपयोजनाची कोणतीही चार स्पष्टीकरणे लिहा.

(फ) इयत्ता ९वीच्या कोणत्याही एका घटकासाठी आशय तपासणारे प्रश्न तयार करा.

COMMERCE EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) What are the various methods of Commerce Teaching ? Explain 'Inductive' and 'Deductive' Method with the help of the following points : [12]

- (1) Meaning and Nature
- (2) Merits
- (3) Demerits
- (4) Examples

OR

Q.1) What is Correlation ? State importance of Correlation. Explain Correlation of Commerce with the follownig subjects : [12]

- (1) English
- (2) Mathematics
- (3) Science
- (4) Economics

Q.2) What is Content-cum-Methodology ? State need and importance of Content-cum-Methodology in teaching-learning of Commerce. [12]

OR

Q.2) What is the difference between Achievement Test and Diagnostic Test ? How will you apply 'Remedial Teaching' in teaching of Commerce ? Explain with example. [12]

Q.3) Answer the following **any four** in not more than 130-150 words each : [16]

- (a) Explain characteristics of Good Commerce Text-book.
- (b) Explain any four objectives of teaching Commerce.
- (c) What is Content Analysis ? Explain need of Content Analysis.
- (d) How will you inculcate scientific temper through Commerce Teaching ? Explain with suitable example.
- (e) State importance of Commerce in daily life.
- (f) Explain essential qualities of a Good Commerce Teacher.

मराठी रूपांतर

वाणिज्य शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) वाणिज्य शिक्षणाच्या विविध पद्धती कोणत्या ? 'उद्गामी' व 'अवगामी' पद्धत पुढील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा : [12]

- (1) अर्थ आणि स्वरूप
- (2) गुण
- (3) दोष
- (4) उदाहरणे

किंवा

प्र.1) 'समवाय' म्हणजे काय ? समवायाचे महत्त्व विशद करा. वाणिज्याचा पुढील विषयांशी असलेला समवाय स्पष्ट करा : [12]

- (1) इंग्रजी
- (2) गणित
- (3) विज्ञान
- (4) अर्थशास्त्र

प्र.2) आशययुक्त अध्यापन पद्धती म्हणजे काय ? वाणिज्याच्या अध्ययन-अध्यापनात आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज व महत्त्व विशद करा. [12]

किंवा

प्र.2) 'संपादन कसोटी' व 'नैदानिक कसोटी' यात काय फरक आहे ? वाणिज्य अध्यापनात उपचारात्मक अध्यापनाचा वापर तुम्ही कसा कराल ? सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी १३० ते १५० शब्दांत द्या : [16]

- (अ) चांगल्या वाणिज्य पाठ्यपुस्तकाची लक्षणे स्पष्ट करा.
- (ब) वाणिज्य अध्यापनाची कोणतीही चार उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- (क) आशय विश्लेषण म्हणजे काय ? आशय विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करा.
- (ड) वाणिज्य अध्यापनातून वैज्ञानिक मनोभाव तुम्ही कसा रुजवाल ? योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा.
- (इ) दैनंदिन जीवनातील वाणिज्याचे महत्त्व विशद करा.
- (फ) चांगल्या वाणिज्य शिक्षकाची आवश्यक गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

INFORMATION TECHNOLOGY

[Max. Marks : 40]

Q.1) (A) Explain Correlation of Information Technology (IT) with other School Subjects. [08]

(B) Explain place of IT Subject in Secondary and Higher Secondary School Curriculum. [04]

OR

Q.1) (A) Explain 'Project Based Learning' Method of I.T. [08]

(B) Write advantages of PBL Method. [04]

Q.2) (A) What is Content-cum-Methodology (CCM) ? Explain steps of CCM. [08]

(B) What is the need of CCM ? [04]

OR

Q.2) Analyse content of the unit 'M.S. Power Point' with respect to the following aspects : **[12]**

- (1) Objectives
- (2) Teaching Points
- (3) Methods of Teaching
- (4) Learning Experiences
- (5) Values and Core Elements
- (6) Evaluation

Q.3) Answer **any four** of the following : **[16]**

- (a) How will you use E-mail and Video Conferencing for ICT Teaching.
- (b) How can IT help in guidance and counselling of students.
- (c) What components will you think about while preparing website of your school ?
- (d) Prepare a rubric to evaluate power Point Presentation prepared by your student.
- (e) How does teaching of IT subject help to remove social barriers ?
- (f) What are CAL (Computer Aided Learning) Packages ? Explain utility of CAL Packages available in the market.

मराठी रूपांतर

माहिती तंत्रज्ञान

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) (अ) माहिती तंत्रज्ञान या विषयाचा इतर शालेय विषयांशी असणारा सहसंबंध स्पष्ट करा. **[08]**

(ब) माध्यमिक व उच्च माध्यमिक अभ्यासक्रमातील, माहिती तंत्रज्ञान या विषयाचे स्थान स्पष्ट करा. **[04]**

किंवा

प्र.1) (अ) माहिती तंत्रज्ञान विषयाची 'प्रकल्प आधारित अध्ययन' पद्धती स्पष्ट करा. **[08]**

(ब) 'प्रकल्प आधारित अध्ययन' पद्धतीचे फायदे लिहा. **[04]**

प्र.2) (अ) आशययुक्त अध्यापन पद्धती म्हणजे काय ? आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या पायऱ्या स्पष्ट करा. [08]

(ब) आशययुक्त अध्यापनाची गरज काय आहे ? [04]

किंवा

प्र.2) 'M.S. Power Point' या घटकाचे आशय विश्लेषण खालील मुद्द्यांच्या आधारे करा : [12]

- (1) उद्दिष्टे
- (2) अध्यापन मुद्दे
- (3) अध्यापन पद्धती
- (4) अध्ययन अनुभूती
- (5) गाभाघटक व मूल्य
- (6) मूल्यमापन

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [16]

- (अ) माहिती तंत्रज्ञान अध्यापनात E-mail व Video Conferencingचा वापर कशा प्रकारे कराल ?
- (ब) विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन व समुपदेशन करण्यासाठी माहिती तंत्रज्ञानाची मदत कशी होते ?
- (क) तुमच्या शाळेची Website तयार करताना कोणकोणते मुद्दे विचारात घ्याल ?
- (ड) तुमच्या विद्यार्थ्यांनी तयार केलेल्या Power Point Presentationचे मूल्यमापन करण्यासाठी पदनिश्चयन श्रेणी तयार करा.
- (इ) सामाजिक अडसरांचे निर्मूलन करण्यासाठी माहिती तंत्रज्ञान विषयाची मदत कशी होते ?
- (फ) संगणक सहाय्यित अध्ययन साहित्य (CAL Package) म्हणजे काय ? बाजारात उपलब्ध असलेल्या CAL Packages ची उपयुक्तता स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3798]-11

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2010

PAPER - I

EDUCATION IN EMERGING INDIAN SOCIETY

(2005 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the **two sections** should be written in **separate answer-books**.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *Essay type questions carry **eight marks** and the answers of the same are expected to be written in 250 to 300 words.*
- (5) *Short answers type questions carry **four marks** and answers to the same are expected to be written in 100 to 150 words.*
- (6) *Short answers type questions for **two marks** are expected to be answered in 30 to 40 words.*

SECTION - I

Q.1) What is the meaning of Liberal and Vocational Education ? State their characteristics and educational importance at Secondary School Level. [08]

OR

Q.1) Explain Educational Thoughts of Mahatma Phule. Discuss with examples, how today's education is influenced by these thoughts ? [08]

Q.2) What is the meaning and scope of Education ? Explain functions of education useful to national development by giving examples. [08]

OR

Q.2) Which are the Objectives of Education given by Kothari Commission ? Explain Pattern of Education suggested by this Commission for fulfilment of these objectives. [08]

Q.3) Answer **any two** from the following : **[08]**

- (a) Any four qualities of a Good Teacher
- (b) Objectives of Education as per Jain Religion
- (c) Four Educational Programmes for National Integration in School

Q.4) Write short answers of **any four** from the following : **[08]**

- (a) Relationship between Education and Philosophy
- (b) Meaning and Importance of Informal Education
- (c) Four Ashramas of Vedic Period
- (d) Concept of Human Resource Development
- (e) Four Fundamental Principles of Indian Constitution

Q.5) Answer of **any four** of the following : **[08]**

- (a) Goals of Education as per Mahatma Gandhi
- (b) Concept of Negative Education as per Rousseau
- (c) Importance of Ethics for Teaching Profession
- (d) Necessity of International Understanding
- (e) Modern Society and Teacher

SECTION - II

Q.6) Explain Concept of Population Education. Suggest any four activities for imparting Population Education in Secondary Schools. **[08]**

OR

Q.6) Explain Nature of Emerging Indian Society. Discuss any two programmes for developing social and political unity and integration in the pupils. **[08]**

Q.7) State Concept of School Interaction. How will you achieve school interaction with any two activities ? [08]

OR

Q.7) How is the impact of television and press increasing on Society ? How will you use them for Educational Development of Pupils ? [08]

Q.8) Write answers of **any two** from the following : [08]

- (a) Explain importance of Health Programmers.
- (b) State functions of Modern Family.
- (c) What is the importance of Women Education ? What efforts have been made by the Government for Development of Women Education ?

Q.9) Write short answers of **any four** from the following with any two points : [08]

- (a) "Education as an Instrument of Social Change." Explain any two points.
- (b) Write importance of Reference Group.
- (c) Educational Functions of Cultural Organisations
- (d) Government Programmes for Weaker Sections
- (e) What are the characteristics of Community ?

Q.10) Write short answers of **any four** from the following : [08]

- (a) What is the Environmental Education ?
- (b) Educational Importance of Peer Group
- (c) State any two school activities for Values of Secularism.
- (d) Need of Social Discipline
- (e) Explain importance of Modernisation in Education.

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3798]-11

मराठी रूपांतर

उदयोन्मुख भारतीय समाजातील शिक्षण

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
- (2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न आठ गुणांचा असून उत्तर २५० ते ३०० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी चार गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर १०० ते १५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (6) लघुत्तरी दोन गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर ३० ते ४० शब्दांत अपेक्षित आहे.

विभाग - १

प्र.1) उदार व व्यावसायिक शिक्षणाचा अर्थ सांगा. उदार व व्यावसायिक शिक्षणाची वैशिष्ट्ये सांगून या दोहोंचे शालेय पातळीवरील शिक्षणातील महत्त्व सांगा. [08]

किंवा

प्र.1) महात्मा फुले यांचे शिक्षणविषयक विचार स्पष्ट करा. या विचारांचे प्रतिबिंब आजच्या शिक्षण व्यवस्थेवर कसे पडले आहे ? याची सोदाहरण चर्चा करा. [08]

प्र.2) शिक्षणाचा अर्थ व व्याप्ती सांगून शिक्षणाची राष्ट्रीय विकासातील कार्ये कोणती ? सोदाहरण चर्चा करा. [08]

किंवा

प्र.2) कोठारी आयोगाने शिक्षणाची कोणती उद्दिष्टे सांगितली आहेत ? या उद्दिष्टांच्या पूर्ततेसाठी आयोगाने सूचविलेल्या आकृतीबंधाचे स्पष्टीकरण करा. [08]

[3798]-11

5

P.T.O.

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) चांगल्या शिक्षकाचे कोणतेही चार गुण
- (ब) जैन धर्म तत्त्वज्ञानानुसार शिक्षणाची उद्दिष्टे
- (क) राष्ट्रीय एकात्मता प्रस्थापित करण्यासाठी चार शालेय उपक्रम

प्र.4) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची संक्षिप्त उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) शिक्षण व तत्त्वज्ञानातील संबंध
- (ब) सहज शिक्षणाचा अर्थ व महत्त्व
- (क) वैदिक काळातील चार आश्रम
- (ड) मानवी साधनसंपत्ती विकासाची संकल्पना
- (इ) भारतीय राज्य घटनेतील चार मूलभूत तत्त्वे

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) महात्मा गांधींना अभिप्रेत असलेली शिक्षणाची ध्येये
- (ब) रुसोची अभावात्मक शिक्षणाची संकल्पना
- (क) शिक्षकी पेशातील आचारसंहितेचे महत्त्व
- (ड) आंतरराष्ट्रीय सामंजस्याची आवश्यकता
- (इ) आधुनिक समाज व शिक्षक

विभाग - २

प्र.6) 'लोकसंख्या शिक्षण' या संकल्पनेचा अर्थ स्पष्ट करा. माध्यमिक शाळेत लोकसंख्या शिक्षण देण्याच्या दृष्टीने चार उपक्रम सूचवा. [08]

किंवा

प्र.6) उदयोन्मुख भारतीय समाजाचे स्वरूप स्पष्ट करा. विद्यार्थ्यांमध्ये सामाजिक व राजकीय एकात्मता विकसित करण्यासाठी दोन उपक्रमांची चर्चा करा. [08]

प्र.7) शालेय आंतरक्रियांची संकल्पना सांगा. कोणत्याही दोन उपक्रमांच्या आधारे तुम्ही शालेय आंतरक्रिया कशा साध्य कराल ते लिहा. [08]

किंवा

प्र.7) दूरदर्शन आणि वृत्तपत्रे यांचा समाजावर प्रभाव कसा वाढत आहे ? विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक विकासासाठी तुम्ही त्याचा कसा उपयोग करून घ्याल ? [08]

प्र.8) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तर लिहा : [08]

(अ) आरोग्य शिक्षणातील उपक्रमांचे महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा.

(ब) आधुनिक कुटुंबाची कार्ये सांगा.

(क) स्त्री शिक्षणाचे महत्त्व काय ? शासनाने स्त्री शिक्षणाच्या विकासासाठी कोणते प्रयत्न केले आहेत ?

प्र.9) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे कोणत्याही दोन मुद्यांना अनुसरून लिहा : [08]

(अ) “शिक्षण सामाजिक परिवर्तनाचे साधन आहे.” कोणत्याही दोन मुद्यांसह स्पष्ट करा.

(ब) संदर्भसमूहाचे महत्त्व लिहा.

(क) सांस्कृतिक संघटनांची शैक्षणिक कार्ये

(ड) दुर्बल घटकासाठी शासनाचे उपक्रम

(इ) लोकसमुदायाची वैशिष्ट्ये लिहा.

प्र.10) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

(अ) पर्यावरण शिक्षण म्हणजे काय ?

(ब) समवयस्क गटाचे शैक्षणिक महत्त्व

(क) शाळेत धर्मनिरपेक्षता मूल्य रूजविण्यासाठी कोणतेही दोन उपक्रम सांगा.

(ड) सामाजिक शिस्तीची आवश्यकता

(इ) आधुनिकीकरणाचे शिक्षणातील महत्त्व स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3798]-12

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2010

PAPER - II

PSYCHOLOGY OF DEVELOPMENT AND LEARNING

(2005 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the **two sections** should be written in **separate answer-books**.*
- (3) *The word limit for **8 marks** questions is 250 - 300 words.*
- (4) *The word limit for **4 marks** questions is 100 - 150 words.*
- (5) *The word limit for **2 marks** questions is 30 - 40 words.*
- (6) *Students will not be provided any supplement answer-sheets.*

SECTION - I

Q.1) What is Educational Psychology ? Illustrate how knowledge of Educational Psychology helps teacher with respect to :

[08]

- (a) School Climate
- (b) Teaching-Learning Process
- (c) Evaluation

OR

Q.1) Explain special needs of Hearing Impaired Students. As a teacher suggest four modifications in the teaching process for the all round development of these students.

[08]

Q.2) What is Heredity and Environment ? Explain how Heredity and Environment are complementary for the development of the child ? **[08]**

OR

Q.2) What is Leadership ? What are the characteristics of Leadership ? Suggest four activities for Development of Leadership.

[08]

[3798]-12

1

P.T.O.

Q.3) Answer the following : (Any Two) [08]

- (a) Explain Emotional Development in the Adolescent Stage.
- (b) Explain Learning Disability. Give two suggestions for the improvement of Learning Disabled Students.
- (c) What is Social Heredity ? What is its contribution in the Development of an Individual ?

Q.4) Answer the following : (Any Four) [08]

- (a) What is Educational Psychology ?
- (b) Chronological Age is 10 years and Mental Age 14 years. Calculate IQ.
- (c) Write Social Development in Childhood.
- (d) Write four merits of Case Study Method.
- (e) What is Group Dynamics ?

Q.5) Answer the following : (Any Four) [08]

- (a) Suggest facilities that the school can provide for Physically Handicapped Students.
- (b) Differentiate between Society and Crowd.
- (c) What are the characteristics of Development ?
- (d) Write most accepted definition of Psychology.
- (e) Write limitations of Observation Method.

SECTION - II

Q.6) What is Perception ? What is figure and ground principle of Perception ? Explain with examples. How will you use the same in Teaching-Learning ? [08]

OR

Q.6) Explain Concept of Learning. Explain Thorndike's Trial and Error Theory of Learning. Give its Educational Implications. [08]

Q.7) Explain Concept of Teaching. What should a teacher do for effective teaching-learning ? **[08]**

OR

Q.7) What is Forgetting ? What are various causes of Forgetting ? How will you avoid Forgetting in your students ? **[08]**

Q.8) Answer the following : (**Any Two**) **[08]**

- (a) Distinguish between Sensation and Perception.
- (b) Transfer of Learning and its Educational Importance
- (c) Factors affecting Personality of an Individual

Q.9) Answer the following : (**Any Four**) **[08]**

- (a) Any two definitions of Teaching
- (b) Classical Conditioning – two examples
- (c) Sachin starts running by seeing rope during night. Why ?
- (d) Use of Mnemoic Devices in Teaching.
- (e) Difference between Active and Passive Memory

Q.10) Answer the following : (**Any Four**) **[08]**

- (a) Neeta forgets formula from science but remembers various roles played by her favourite hero. Why ?
- (b) “Some stress is always good.” How ?
- (c) Importance of Motivation in Learning
- (d) Language as a tool of thinking
- (e) What should a teacher do for effective Teacher-Student Interaction ?

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 3

[3798]-12

मराठी रूपांतर

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
- (2) प्रत्येक विभागासाठी स्वतंत्र उत्तरपत्रिका वापरावी.
- (3) ८ गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा २५० ते ३०० शब्द आहे.
- (4) ४ गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा १०० ते १५० शब्द आहे.
- (5) २ गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा ३० ते ४० शब्द आहे.
- (6) विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - १

प्र.1) शैक्षणिक मानसशास्त्र म्हणजे काय ? शैक्षणिक मानसशास्त्राचा शिक्षकाला होणारा उपयोग पुढील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा :

- (अ) शालेय वातावरण
- (ब) अध्ययन-अध्यापन प्रक्रिया
- (क) मूल्यमापन

[08]

किंवा

प्र.1) कर्णबधिर विद्यार्थ्यांच्या विशेष गरजा स्पष्ट करा. या विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी शिक्षक म्हणून अध्यापन करतांना तुम्ही कोणत्या चार सुधारणा सूचवाल ? [08]

प्र.2) अनुवंश व परिस्थिती म्हणजे काय ? बालकाच्या विकासासाठी अनुवंश आणि परिस्थिती एकमेकांना पूरक असावी हे स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.2) नेतृत्व म्हणजे काय ? नेतृत्वाची गुणवैशिष्ट्ये सांगा. नेतृत्व प्रशिक्षणासाठी कोणते चार उपक्रम सूचवाल ? [08]

[3798]-12

5

P.T.O.

प्र.3) खालीलपैकी दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) कुमारावस्थेतील भावनिक विकास स्पष्ट करा.
- (ब) अध्ययन अक्षमता स्पष्ट करा. अध्ययन अक्षम विद्यार्थ्याच्या सुधारणेसाठी दोन उपाय सूचवा.
- (क) सामाजिक अनुवंश म्हणजे काय ? व्यक्तिविकासातील त्याचे योगदान कोणते ?

प्र.4) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे द्या : (कोणतेही चार) [08]

- (अ) शैक्षणिक मानसशास्त्र म्हणजे काय ?
- (ब) विद्यार्थ्याचे जन्मवय १० वर्षे असून मानसिक वय १४ वर्षे आहेत, तर त्याचा बुद्धिगुणांक काढा.
- (क) किशोरावस्थेतील सामाजिक विकास लिहा.
- (ड) जीवनवृत्तांत पद्धतीचे चार फायदे लिहा.
- (इ) समूह गतिशीलता म्हणजे काय ?

प्र.5) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे द्या : (कोणतेही चार) [08]

- (अ) शारीरिक अपंग असलेल्या विद्यार्थ्यांसाठी शाळेने करावयाच्या सुविधा सूचवा.
- (ब) समुदाय आणि समाज यातील भेद सांगा.
- (क) विकासाची वैशिष्ट्ये सांगा.
- (ड) मानसशास्त्राची सर्वमान्य व्याख्या लिहा.
- (इ) निरीक्षण पद्धतीच्या मर्यादा लिहा.

विभाग - २

प्र.6) अवबोध म्हणजे काय ? अवबोधाचे आकृती व पार्श्वभूमी तत्त्व स्पष्ट करा. या तत्त्वाचा तुम्ही अध्ययन-अध्यापनात कसा वापर कराल ? [08]

किंवा

प्र.6) 'अध्ययन' संकल्पना स्पष्ट करा. अध्ययनाची प्रयत्न-प्रमाद उपपत्ती स्पष्ट करा व तिचे शैक्षणिक महत्त्व लिहा. [08]

प्र.7) अध्यापनाची संकल्पना स्पष्ट करा. परिणामकारक अध्ययन-अध्यापनासाठी एका शिक्षकाने काय करावयास हवे ? [08]

किंवा

प्र.7) विस्मरण म्हणजे काय ? विस्मरणाची विविध कारणे कोणती ? तुमच्या विद्यार्थ्यांचे विस्मरण कमी करण्याकरिता तुम्ही काय कराल ? [08]

प्र.8) थोडक्यात उत्तरे लिहा : (कोणतेही दोन) [08]

- (अ) अवबोध व संकल्पना फरक स्पष्ट करा.
- (ब) अध्ययनाचे संक्रमण व त्याचे शैक्षणिक महत्त्व
- (क) व्यक्तिमत्त्वावर परिणाम करणारे घटक

प्र.9) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [08]

- (अ) अध्यापनाच्या कोणत्याही दोन व्याख्या
- (ब) अभिसंधित अभिसंधान - दोन उदाहरणे लिहा.
- (क) अंधाच्या रात्री सचिन दोरीला बघून पळत सुटतो. का ?
- (ड) स्मृतीसहायक घटकांचा अध्यापनात उपयोग
- (इ) यांत्रिक व अर्थपूर्ण स्मरण फरक लिहा.

प्र.10) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [08]

- (अ) नीता शास्त्राची सूत्रे विसरते परंतु आवडत्या अभिनेत्याने केलेल्या विविध भूमिका लक्षात ठेवते. असे का ?
- (ब) “थोडा ताण हा चांगला असतो.” कसे ?
- (क) अध्ययनामध्ये प्रेरणेचे महत्त्व
- (ड) ‘भाषा’ विचारप्रक्रियेचे साधन
- (इ) प्रभावी शिक्षक-विद्यार्थी आंतरक्रियेसाठी शिक्षकाने काय केले पाहिजे ?

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 4

[3798]-13

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2010

PAPER - III

SECONDARY AND HIGHER SECONDARY EDUCATION

HISTORY, PROBLEMS AND MANAGEMENT

(2005 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the **two sections** should be written in **separate answer-books**.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *Essay type questions carry **8 marks** and the answers of the same are expected in 250 to 300 words each.*
- (5) *Short answers type questions which carry **4 marks** are to be written in 100 to 150 words each.*
- (6) *Short answers type questions for **2 marks** are expected to be answered in 30 to 40 words.*

SECTION - I

Q.1) “Mudaliar Commission has made fundamental changes in Secondary Education.” Explain this statement with special reference to its recommendations. **[08]**

OR

Q.1) How far is the Objective of Equality for Education and Educational Equality, which is stated in Action Programme, 1986, fulfilled ? Explain it with illustration. **[08]**

Q.2) State functions of Divisional Board of Maharashtra State Board of Secondary and Higher Secondary Education. Write functions of NCERT with reference to Teacher’s Training. **[08]**

OR

[3798]-13

1

P.T.O.

Q.2) Give Educational Administrative Framework of Maharashtra State.
What are the functions of Educational Officer of the Council ? [08]

Q.3) Answer in short : (Any Two) [08]

- (a) Explain recommendations of Radhakrishnan Commission.
- (b) Explain objectives of Higher Secondary Education.
- (c) What is the need of Extension Service Centre for the development of Teacher's Quality ?

Q.4) Answer the following : (Any Four) [08]

- (a) Suggest two activities for 'Clean and Beautiful School'.
- (b) Explain need and importance of Navodaya Vidyalaya.
- (c) Explain definition of 'Deschooling'.
- (d) Illustrate objectives of 'NCTE'.
- (e) Importance of Value Education in the School Curriculum

Q.5) Answer the following : (Any Four) [08]

- (a) Duties of the Education Officers while checking schools ?
- (b) Write any two functions of a teacher with reference to Personality Development of the Students.
- (c) Explain role of a teacher in the Structure of a Curriculum.
- (d) Differentiate between Duties of Secretary of Education and Director of Education.
- (e) What is the importance of Research Department of Text-book Bureau ?

SECTION - II

Q.6) Which are the basic principles of Management ? Explain with illustration how will you make use of these basic principles as a Headmaster ? [08]

OR

Q.6) Explain with illustration the need of different class rooms and special rooms in new syllabus at Secondary Level. [08]

Q.7) What types of problems teacher are facing in the class for keeping discipline ? For sound discipline in the class, what type of programmes should be taken by teachers ? [08]

OR

Q.7) What is meant by Institutional Planning ? Being a Manager how you will do Institutional Planning for the improvement of the status of your school ? [08]

Q.8) Answer the following in short : (Any Two) [08]

- (a) As a Headmaster, which factors will you consider to evaluate teacher ?
- (b) Explain problems of Vocationalisation of Education at +2 Stage.
- (c) What are the characteristics of Gifted Children ? Suggest Educational Activities for such children of Secondary School.

Q.9) Answer the following : (Any Four) [08]

- (a) Which care will you take to solve problems of enrollment in your school ?
- (b) Explain importance of Teacher's Meeting.
- (c) What is the need of Supervision in School ?
- (d) What is the importance of In-service Training Programme ?
- (e) What is the Criteria for Ideal Time Table ?

Q.10) Answer **any four** of the following :

[08]

- (a) Suggest two remedies on the problem of Wastage and Stagnation in Secondary School.
 - (b) Explain any two causes of Deterioration of Quality of Secondary Education.
 - (c) This year class Xth is started in your school, but there is no science laboratory. In such condition, as a headmaster, how you will complete practical work of students ?
 - (d) What is the need of Disaster Management ?
 - (e) Which strategy will you use to maintain discipline in the over crowded class ?
-

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 4

[3798]-13

मराठी रूपांतर

माध्यमिक आणि उच्च माध्यमिक शिक्षणाचा इतिहास, समस्या आणि व्यवस्थापन
वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
- (2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेवर लिहा.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न ८ गुणांचा असून उत्तर २५० ते ३०० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी ४ गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर १०० ते १५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (6) लघुत्तरी २ गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर ३० ते ४० शब्दांत अपेक्षित आहे.

विभाग - १

प्र.1) “‘मुदलियार आयोग’ हा माध्यमिक शिक्षणातील आमुलाग्र बदल करणारा आयोग आहे.” हे विधान मुदलियार आयोगाच्या शिफारशीच्या आधारे स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.1) १९८६च्या कृतीकार्यक्रमानुसार माध्यमिक शिक्षणामध्ये ठरविलेले समानतेसाठी शिक्षण व शिक्षणासाठी समानता हे उद्दिष्ट कितपत साध्य झाले ? [08]

प्र.2) महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाच्या विभागीय मंडळाची कार्ये व एन.सी.ई.आर.टी.ची शिक्षक प्रशिक्षणाच्या संदर्भातील कार्ये लिहा. [08]

किंवा

प्र.2) महाराष्ट्र राज्यातील शैक्षणिक प्रशासनाचा आराखडा स्पष्ट करा. त्यातील जिल्हा परिषद शिक्षणाधिकाऱ्याची कामे कोणती ? [08]

प्र.3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : (कोणतेही दोन)

[08]

- (अ) राधाकृष्णन आयोगाच्या शिफारशी थोडक्यात स्पष्ट करा.
- (ब) उच्च माध्यमिक शिक्षणाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- (क) शिक्षकांच्या गुणवत्तेसाठी विस्तार सेवा केंद्राची गरज स्पष्ट करा.

प्र.4) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार)

[08]

- (अ) 'स्वच्छ व सुंदर' शाळेसाठी कोणतेही दोन उपक्रम सूचवा.
- (ब) नवोदय विद्यालयाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा.
- (क) 'निःशालाकरण' संकल्पना स्पष्ट करा.
- (ड) राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद (NCTE)ची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- (इ) शालेय अभ्यासक्रमात मूल्यशिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

प्र.5) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार)

[08]

- (अ) शाळा तपासणी करताना तपासनीस म्हणून तुम्ही कोणत्या घटकांची तपासणी कराल ?
- (ब) विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाच्या विकासासंदर्भात शिक्षकांची कोणतीही दोन कार्ये लिहा.
- (क) शिक्षक म्हणून अभ्यासक्रम संरचनेतील तुमची भूमिका स्पष्ट करा.
- (ड) शिक्षण सचिव व शिक्षण संचालक यांच्या कार्यातील फरक स्पष्ट करा.
- (इ) पाठ्यपुस्तक मंडळातील संशोधन विभागाचे महत्त्व काय ?

विभाग - २

प्र.6) व्यवस्थापनातील मूलतत्त्वे कोणती ? मुख्याध्यापक म्हणून या मूलतत्त्वांचा वापर तुम्ही कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.6) माध्यमिक स्तरावर नवीन अभ्यासक्रम राबवितांना कोणकोणत्या वर्ग खोल्या व विशेष खोल्यांचा समावेश करणे आवश्यक आहे ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [08]

प्र.7) शिक्षकाला वर्गामध्ये शिस्त राखण्यासाठी कोणत्या समस्या येतात ? शिक्षकाने वर्गात उत्कृष्ट शिस्त राखण्यासाठी कोणते उपाय करावेत ? [08]

किंवा

प्र.7) संस्थानिहाय नियोजन म्हणजे काय ? तुम्ही कार्यरत असलेल्या शाळेचा, संस्थेचा दर्जा सुधारण्यासाठी व्यवस्थापक म्हणून तुम्ही संस्थानिहाय नियोजन कसे कराल ? [08]

प्र.8) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [08]

(अ) तुम्ही मुख्याध्यापक झाल्यावर शिक्षकाचे मूल्यमापन कोणत्या घटकांच्या आधारे कराल ?

(ब) +२ च्या स्तरावरील व्यावसायीकरणाच्या समस्या कोणत्या ?

(क) प्रज्ञावान मुलांची वैशिष्ट्ये कोणती ? त्यांच्यासाठी कोणते शैक्षणिक उपक्रम सूचवाल ?

प्र.9) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

(अ) तुमच्या शाळेतील विद्यार्थ्यांच्या पटनोदणीची समस्या सोडविण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ?

(ब) शिक्षक सभेचे महत्त्व लिहा.

(क) शाळेतील पर्यवेक्षणाची आवश्यकता कोणती ?

(ड) सेवांतर्गत प्रशिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

(इ) आदर्श वेळापत्रकाचे निकष कोणते ?

प्र.10) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[08]

- (अ) माध्यमिक शाळेतील स्थगन व गळतीच्या समस्येवर दोन उपाय सूचवा.
 - (ब) माध्यमिक शिक्षणाची गुणवत्ता खालावण्याची दोन कारणे स्पष्ट करा.
 - (क) तुमच्या शाळेत याच वर्षी दहावीचा वर्ग सुरु झाला आहे, परंतु शाळेला प्रयोगशाळा नाही. अशा परिस्थितीत मुख्याध्यापक म्हणून तुम्ही विद्यार्थ्यांचे प्रात्यक्षिक काम कसे करून घ्याल ?
 - (ड) आपत्कालीन व्यवस्थापनाची गरज कोणती ?
 - (इ) जास्त विद्यार्थी संख्येच्या वर्गात निर्माण होणाऱ्या समस्या कोणत्या ?
-

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 4

[3798]-14

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2010

PAPER - IV

**INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY AND
EDUCATIONAL EVALUATION**

(2005 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the **two sections** should be written in **separate answer-books**.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *Essay type questions carry **8 marks** and the answers of the same are expected to be written in 250 to 300 words each.*
- (5) *Short answers type questions carry **4 marks** each and answers to the same are expected to be written in 100 to 150 words.*
- (6) *Short answers type questions for **2 marks** each are expected to be written in 30 to 40 words.*
- (7) *Use of single memory calculator is allowed for calculations.*

SECTION - I

Q.1) What is Word Processor ? What are the facilities available in Word Processor ? Write Educational Applications of Word Processor. **[08]**

OR

Q.1) What is Network ? Write classification of Network. Explain requirements of Internet. **[08]**

Q.2) Explain PBL Concept. Write applications of ICT in the following fields : **[08]**

- (1) Research
- (2) Publication
- (3) Communications

OR

Q.2) What is Video Conferencing ? Write characteristics of Video Conferencing. Explain Educational Application of Video Conferencing. **[08]**

Q.3) Answer **any two** of the following : **[08]**

- (a) What is Hardware ? List Computer Hardwares. Write characteristics of any one Hardware.
- (b) What is Computer Virus ? How will you manage Computer Virus ?
- (c) Explain Computer Memory. Write functions of Operating System.

Q.4) Answer **any four** of the following : **[08]**

- (a) Write characteristics of TAL ?
- (b) Write Educational Applications of E-mail.
- (c) What are the Objectives of Edusat ?
- (d) Write uses of Multimedia for Teacher.
- (e) Write facilities available in 'Spreadsheet'.

Q.5) Answer **any four** of the following : **[08]**

- (a) Explain limitations of ICT.
- (b) Write characteristics of Simulated Learning.
- (c) What are the limitations of E-learning ?
- (d) Write educational uses of Database.
- (e) Write note on 'Downloading Information'.

SECTION - II

Q.6) What are the criterias of Good Evaluation Tools ? Illustrate factors to be considered to improve validity of the test. [08]

OR

Q.6) Explain with suitable examples the effects of evaluation approach in different fields of Education. [08]

Q.7) Calculate Standard Deviation of the following data and interpret it : [08]

Class Intervals	90 99	80 89	70 79	60 69	50 59	40 49
Frequency	03	09	18	10	06	04

OR

Q.7) Calculate P_{60} and P_{80} of the following frequency distribution and interpret it : [08]

Class Intervals	35 39	30 34	25 29	20 24	15 19	10 14	5 9
Frequency	01	05	12	15	10	04	03

Q.8) Answer **any two** of the following : [08]

- What is meant by Central Tendency ? What are the measures of Central Tendency ? Out of these which one is most stable and reliable ? Why ?
- What is an Objective Question ? Frame two multiple choice questions related to your school subject.
- What is Annual Planning ? What is the importance of Annual Planning for Teacher ?

Q.9) Answer **any four** of the following : **[08]**

- (a) Explain Class-room Objectives of Cognitive Domain.
- (b) Write advantages of On-line Exam.
- (c) Explain types of Correlations.
- (d) Write characteristics of 'Median'.
- (e) Write advantages of Essay Type Questions.

Q.10) Answer **any four** of the following : **[08]**

- (a) Explain the following concepts :
 - (i) Skewness
 - (ii) Kurtosis
 - (b) Write importance of Diagnostic Test.
 - (c) Explain types of Learning Experiences.
 - (d) What is the importance of Introduction Step of Lesson ?
 - (e) Explain Area Properties of Normal Probability Curve.
-

Total No. of Questions : 10]

[Total No. of Printed Pages : 4

[3798]-14

मराठी रूपांतर

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
- (2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेवर लिहा.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न ८ गुणांचा असून प्रत्येकी २५० ते ३०० शब्दांत उत्तर अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी ४ गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर प्रत्येकी १०० ते १५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (6) लघुत्तरी २ गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर प्रत्येकी ३० ते ४० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (7) अंकगणितीय आकडेमोड करण्यासाठी एकच स्मृती असलेला कॅल्क्युलेटर वापरण्यास परवानगी आहे.

विभाग - १

प्र.1) वर्ड प्रोसेसर म्हणजे काय ? वर्ड प्रोसेसरमध्ये कोणत्या सुविधा आहेत ? वर्ड प्रोसेसरचे शैक्षणिक उपयोजन लिहा.

[08]

किंवा

प्र.1) नेटवर्क म्हणजे काय ? नेटवर्कचे वर्गीकरण लिहा. इंटरनेटसाठी लागणाऱ्या आवश्यक बाबी स्पष्ट करा.

[08]

प्र.2) 'प्रकल्प आधारित अध्ययन' (PBL) संकल्पना स्पष्ट करा. माहिती व संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा (ICT) खालील क्षेत्रातील उपयोग लिहा : [08]

- (1) संशोधन
- (2) प्रकाशन
- (3) संप्रेषण

किंवा

प्र.2) 'व्हीडिओ कॉन्फरन्सिंग' म्हणजे काय ? व्हीडिओ कॉन्फरन्सिंगची वैशिष्ट्ये लिहा. व्हीडिओ कॉन्फरन्सिंगचे शैक्षणिक उपयोजन स्पष्ट करा. [08]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही दोनची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) हार्डवेअर म्हणजे काय ? संगणकाच्या हार्डवेअर्सची यादी करा. कोणत्याही एका हार्डवेअरची वैशिष्ट्ये लिहा.
- (ब) संगणक व्हायरस म्हणजे काय ? संगणक व्हायरसचे व्यवस्थापन आपण कसे कराल ?
- (क) संगणकाची स्मृती स्पष्ट करा. ऑपरेटिंग सिस्टिमची कार्ये लिहा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणत्याही चारची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) 'TAL'ची वैशिष्ट्ये लिहा.
- (ब) ई-मेलची शैक्षणिक उपयुक्तता लिहा.
- (क) एज्युसॅट (Edusat)ची उद्दिष्ट्ये कोणती ?
- (ड) मल्टिमिडियाचे शिक्षकाला होणारे उपयोग लिहा.
- (इ) स्प्रेडशीटमधील उपलब्ध सुविधा लिहा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही चारची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) 'माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान' (ICT)च्या मर्यादा स्पष्ट करा.
- (ब) अभिरूप अध्ययनाची वैशिष्ट्ये लिहा.
- (क) ई-लर्निंगच्या मर्यादा कोणत्या आहेत ?
- (ड) डेटाबेसचे शैक्षणिक उपयोग लिहा.
- (इ) 'डाऊनलोडिंग व इन्फॉर्मेशन'वर टीप लिहा.

विभाग - २

प्र.6) चांगल्या मूल्यमापन साधनांचे निकष कोणते ? चाचणीच्या वैधतेवर परिणाम करणारे घटक उदाहरणासह स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.6) मूल्यमापन दृष्टिकोनाचा शिक्षण क्षेत्रातील विविध घटकांवरील परिणाम सोदाहरण स्पष्ट करा. [08]

प्र.7) खालील वर्गांतर विभाजनाचे प्रमाण विचलन काढा व अर्थनिवर्चन करा : [08]

वर्गांतरे	९०	८०	७०	६०	५०	४०
	९९	८९	७९	६९	५९	४९
वारंवारिता	०३	०९	१८	१०	०६	०४

किंवा

प्र.7) खालील माहितीवरून P_{60} व P_{80} च्या किंमती काढा व अर्थनिवर्चन करा : [08]

वर्गांतरे	३५	३०	२५	२०	१५	१०	५
	३९	३४	२९	२४	१९	१४	९
वारंवारिता	०१	०५	१२	१५	१०	०४	०३

प्र.8) खालीलपैकी कोणत्याही दोनची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) केंद्रीय प्रवृत्ती म्हणजे काय ? केंद्रीय प्रवृत्तीची विविध परिमाणे कोणती ? त्यापैकी सर्वात विश्वसनीय व स्थिर परिणाम कोणते ? का ?
- (ब) वस्तूनिष्ठ प्रश्न म्हणजे काय ? तुमच्या शालेय विषयाशी संबंधित दोन बहुपर्यायी प्रश्न तयार करा.
- (क) वार्षिक नियोजन म्हणजे काय ? शिक्षकाच्या दृष्टिने वार्षिक नियोजनाचे महत्त्व काय ?

प्र.9) खालीलपैकी कोणत्याही चारची उत्तरे लिहा :

[08]

- (अ) बोधात्मक क्षेत्रातील वर्गाध्यापनाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- (ब) ऑन-लाइन परीक्षेचे फायदे लिहा.
- (क) सहसंबंधाचे प्रकार स्पष्ट करा.
- (ड) मध्यांक (Median)ची वैशिष्ट्ये लिहा.
- (इ) निबंधवजा प्रश्नांचे फायदे लिहा.

प्र.10) खालीलपैकी कोणत्याही चारची उत्तरे लिहा :

[08]

- (अ) खालील संकल्पना स्पष्ट करा :
 - (i) विषमिता
 - (ii) शिखरदोष
 - (ब) नैदानिक कसोटीचे महत्त्व लिहा.
 - (क) अध्ययन अनुभवांचे प्रकार स्पष्ट करा.
 - (ड) पाठाच्या 'प्रस्तावना' या पायरीचे महत्त्व काय ?
 - (इ) प्रसामान्य संभव वक्राचे क्षेत्रफल विषयी गुणधर्म स्पष्ट करा.
-

Total No. of Questions : 5+5]

[Total No. of Printed Pages : 27

[3798]-15

B. Ed. (Part-I) (General) Examination - 2010

PAPER - V

CONTENT-CUM-METHODOLOGY OF SCHOOL SUBJECTS

**(Marathi, English, Hindi, Sanskrit, Urdu, Mathematics, Science,
History, Geography, Economics, Commerce,
Information and Communication Technology)**

(2005 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions : (1) *All questions are compulsory.*

(2) *Answers of the **two subjects** should be written in **separate answer-books**.*

(3) *Figures to the right of the questions indicate marks.*

(4) *Write answers of question nos. 1 and 2 in about 350 words each.*

(5) *Write answer of question No. 3 in about 150 words.*

(6) *Students should strictly follow word limit while writing answers.*

(7) *No supplements will be provided to the students.*

सूचना :

(1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*

(2) *दोन विषयांची उत्तरे वेगळ्या स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.*

(3) *उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.*

(4) *प्रश्न-क्रमांक १ व २ ची उत्तरे प्रत्येकी ३५० शब्दांपर्यंत लिहावीत.*

(5) *प्रश्न-क्रमांक ३ चे उत्तर १५० शब्दांपर्यंत लिहावे.*

(6) *विद्यार्थ्यांनी उत्तरासाठी दिलेली शब्द-मर्यादा कटाक्षाने पाळावी.*

(7) *कोणत्याही परिस्थितीत विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही.*

आशययुक्त अध्यापन पद्धती - मराठी

[एकूण गुण : 40]

- प्र.1) मातृभाषा अध्यापनात 'मूल्ये' महत्त्वाची का ? ते सांगून 'स्त्री-पुरुष समानता' हे मूल्य माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांत रुजविण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ते सोदाहरण लिहा. [08]

किंवा

- प्र.1) मराठी गद्य अध्यापनाची उद्दिष्टे सांगून माध्यमिक स्तरावर गद्याचे अध्यापन अधिक परिणामकारक होण्यासाठी भाषा शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ? [08]
- प्र.2) 'आशययुक्त अध्यापन' ही संकल्पना स्पष्ट करून आशययुक्त अध्यापनाच्या कार्यवाहीचे टप्पे थोडक्यात स्पष्ट करा. [08]

किंवा

- प्र.2) मराठी भाषा शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये सांगून तो इतर विषय शिक्षकांपेक्षा वेगळा कसा ते थोडक्यात स्पष्ट करा. [08]
- प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [08]
- (अ) आशय विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करून उद्दिष्टे लिहा.
- (ब) मातृभाषा मराठीची सद्यःस्थिती स्पष्ट करून भाषा शिक्षक म्हणून आपली भूमिका स्पष्ट करा.
- (क) 'समवाय' म्हणजे काय ते सांगून अध्यापनातील समवायाचे महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा.
- प्र.4) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]
- (अ) मातृभाषा मराठी वर्गाध्यापनाची दोन उद्दिष्टे स्पष्टीकरणांसह लिहा.
- (ब) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यांतील फरकाचे दोन मुद्दे सांगा.
- (क) आशय विश्लेषणाचे चार फायदे सांगा.
- (ड) मराठी विषय संरचनेची चार वैशिष्ट्ये लिहा.
- (इ) विद्यार्थ्यांच्या सहनशीलता विकासासाठी चार उपक्रम सूचवा.
- प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]
- (अ) प्राविण्य कसोटी व नैदानिक कसोटी यांतील फरकाचे दोन मुद्दे लिहा.
- (ब) मातृभाषा मराठीची मौखिक परीक्षा घेताना कोणती काळजी घ्याल ?
- (क) 'सर्वधर्म सहिष्णुता' या मूल्याचा अर्थ सांगून त्याकरिता दोन उपक्रम सूचवा.

- (ड) भाषा अध्यापनात 'शैक्षणिक तंत्रज्ञान' वापराचे चार फायदे सांगा.
- (इ) 'वैज्ञानिक मनोभावाची रुजवणूक' या गाभाघटकाचा अर्थ सांगून त्याकरिता दोन उपक्रम सूचवा.

CONTENT-CUM-METHODOLOGY - ENGLISH

[Max. Marks : 40]

- Q.1)** "Meaningful Combination of Content and Methodology means Content-cum-Methodology." Do you agree with this statement ? Why ? As an English teacher how is the Concept C.C.M. useful for you ? [08]

OR

- Q.1)** What do you mean by Analysis of English Structure ? Explain English Language Structure by considering the following points :
- (1) Sub-system Skills
 - (2) Role of English Language
 - (3) Forms of Expression [08]
- Q.2)** Which criterias do you consider while evaluating text-book of English for Secondary ? [08]

OR

- Q.2)** According to you, to develop Communicative Skills among your students, which approach or method is useful ? Why ? [08]
- Q.3)** Answer the following : (Any Two) [08]
- (a) What is the difference between Curriculum and Syllabus of English Language ?
 - (b) What are the objectives of teaching prose at the Secondary School Stage ?
 - (c) Explain qualities of a good English Teacher.
- Q.4)** Answer the following : (Any Four) [08]
- (a) Write any four advantages of Grammar-Translation Method.
 - (b) Prepare one question item for each of the following to test content knowledge of your pupils :
 - (i) Short Answer Type
 - (ii) Objective Type

- (c) Explain any two principles of teaching English.
- (d) Write generalisation of the content items which you taught for the practice lessons.
- (e) What is the importance of Pair Work ?

Q.5) Answer the following : (Any Four) [08]

- (a) How will you inculcate values, scientific attitude and national integrity through English Content ?
- (b) Why is Diagnostic Testing and Remedial Teaching important ?
- (c) Why is it necessary to make Content Analysis ?
- (d) What is the importance of Audio-Visual Aids ?
- (e) Explain Concept of Content-cum-Methods.

आशययुक्त अध्यापन पद्धति - हिन्दी

[कुल गुण : 40]

प्र.1) आशय विश्लेषण का महत्त्व स्पष्ट करते हुए कक्षा पाँचवीं से लेकर कक्षा नौवीं तक की किसी भी कक्षा के दो-दो पाठों का आशय विश्लेषण निम्नलिखित मुद्दों के आधार पर कीजिये : [08]

- (1) तथ्य
- (2) नए शब्द तथा मुहावरें
- (3) संबोध
- (4) सामान्यीकरण
- (5) पाठ से निकलने वाला तत्व

अथवा

प्र.1) मूल्य शिक्षा की आवश्यकता स्पष्ट करते हुये 'राष्ट्रप्रेम' तथा 'व्यवस्थितता' इन दो मूल्य संस्कारों के लिये कक्षा पाँचवीं से लेकर कक्षा नौवीं तक के किन्हीं दो-दो पाठों के माध्यम से सोदाहरण स्पष्टीकरण कीजिये । [08]

प्र.2) हिंदी भाषा अध्यापन में 'ज्ञात से अज्ञात की ओर' तथा 'पूर्ण से भाग की ओर' इन अध्यापन सूत्रों का अपने अध्यापन में किस प्रकार उपयोग करोगे यह सोदाहरण स्पष्ट कीजिये । [08]

अथवा

प्र.2) हिंदी भाषा शिक्षा में शैक्षणिक साधनों का महत्व स्पष्ट करते हुये किन्हीं तीन साधनों के उपयोग का महत्व सोदाहरण स्पष्ट कीजिये । [08]

प्र.3) किन्हीं दो उप-प्रश्नों के उत्तर लिखिये : [08]

- (अ) भारत की बहुभाषिकता की समस्या स्पष्ट कीजिये ।
- (ब) संविधान सारिणी का महत्व स्पष्ट कीजिये ।
- (क) आशययुक्त अध्यापन पद्धति की आवश्यकता सोदाहरण स्पष्ट कीजिये ।

प्र.4) किन्हीं चार उप-प्रश्नों के उत्तर लिखिये : [08]

- (अ) पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक का संबंध स्पष्ट कीजिये ।
- (ब) पाठ्यक्रमानुवर्ती कार्यक्रमों के आयोजन का महत्व स्पष्ट कीजिये ।
- (क) आदर्श पाठ्यपुस्तक के आठ निकष लिखिये ।
- (ड) 'भारतीय स्वतंत्रता का इतिहास' इस गाभातत्व स्पष्टीकरण के दो उदाहरण स्पष्ट कीजिये ।
- (इ) त्रिभाषा सूत्र की विशेषता स्पष्ट कीजिये ।

प्र.5) किन्हीं चार उप-प्रश्नों के उत्तर लिखिए : [08]

- (अ) राष्ट्रभाषा अध्यापन की आवश्यकता स्पष्ट कीजिये ।
- (ब) उपचारात्मक अध्यापन की आवश्यकता लिखिये ।
- (क) संरचना की विशेषताएँ स्पष्ट कीजिये ।
- (ड) हिंदी भाषा अध्यापक के गुणविशेष लिखिये ।
- (इ) हिंदी अध्यापन में अन्य विषय के समवाय का सोदाहरण स्पष्टीकरण कीजिये ।

आशययुक्त अध्यापन पद्धति - संस्कृत

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) संस्कृत अध्यापनाची उद्दिष्टे कोणती ? इयत्ता नववीच्या पाठ्यपुस्तकातून ती कशी साध्य होतात ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.1) संस्कृत अध्यापनाच्या विविध पद्धती सविस्तर लिहा. 'समास' या घटकाचे उद्गामी पद्धतीने इयत्ता १०वीला कसे अध्यापन कराल ? [08]

प्र.2) संस्कृत विषयाच्या संरचनेची वैशिष्ट्ये कोणती ? आदर्श संस्कृत पाठ्यपुस्तकाचे निकष सांगा. [08]

किंवा

प्र.2) संस्कृत शिक्षकाच्या अंगी कोणते गुण असावेत ? याविषयी तुमचे विचार मांडा. [08]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) संस्कृत आशययुक्त अध्यापन पद्धतीचा अर्थ सांगून महत्त्व सांगा.
- (ब) सौजन्यशीलता हे मूल्य विद्यार्थ्यांमध्ये रुजविण्यासाठी संस्कृत शिक्षक म्हणून कोणते उपक्रम राबवाल ?
- (क) आशय विश्लेषण म्हणजे काय ? संस्कृतच्या आशयाचे विश्लेषण करताना तुम्ही कोणते घटक विचारात घ्याल ?

प्र.4) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) अभ्यासक्रम ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- (ब) संस्कृत अध्यापनात व्याकरण अध्यापनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (क) 'संस्कृत दिन' या उपक्रमातून 'भारताचा सांस्कृतिक व सामाजिक वारसा' हा गाभाघटक विद्यार्थ्यांपर्यंत कसा पोहोचवाल ते स्पष्ट करा.
- (ड) संस्कृत अध्यापनात चित्राच्या वापराचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (इ) आदर्श संस्कृत पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते ?

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) संस्कृत अध्यापनात 'अमरकोशा'चे महत्त्व लिहा.
- (ब) 'सति सप्तमी' या घटक अध्यापनासाठी 'ज्ञान' उद्दिष्टाच्या दोन अध्ययन निष्पत्ती लिहा.
- (क) 'राष्ट्रीय एकात्मता' हे मूल्य इयत्ता आठवीच्या संस्कृत अध्यापनातून कसे रुजवाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (ड) संस्कृत अध्यापनाचे महत्त्व सांगा.
- (इ) संस्कृत अध्यापनाची साधने कोणती ?

CONTENT-CUM-METHODOLOGY – URDU

[Max. Marks : 40]

- ۱۔ اردو زبان سکھانے کے اغراض و مقاصد لکھیے۔ اردو زبان کے فروغ کیلئے آپ کن ہم نصابی سرگرمیوں کا اہتمام کرو گے۔
[08]
- یا
- ۱۔ ثانوی اسکول کی نصاب کی تشکیل کے وقت کن اصولوں کو مد نظر رکھا جاتا ہے۔ لکھیے۔
[08]
- ۲۔ C.C. M. کیا ہے؟ اردو کی تدریس میں مواد کے تجزیے کی اہمیت لکھیے۔
- یا
- ۲۔ اردو زبان کی ساخت چارٹ کے ذریعے بتائیے۔ نہم جماعت کے کسی ایک یونٹ کا ساخت میں مقام بتائیے۔
[08]
- ۳۔ مندرجہ ذیل میں کسی دو کے جوابات لکھیے۔
- (i) معلم اردو کی بنیادی خصوصیات لکھیے۔
(ii) اردو کی تدریس میں لائبریری کی اہمیت لکھیے۔
(iii) اردو کی تدریس میں سمعی و بصری وسائل کی اہمیت۔
- ۴۔ درج ذیل میں سے کسی چار کے جوابات لکھیے۔
[08]
- (i) اردو کی تدریس میں ٹیپ ریکارڈر کی اہمیت۔
(ii) اردو کی تدریس میں جانچ کی اہمیت۔
(iii) تدریس قواعد کے دو مقاصد۔
(iv) ماحول کا تحفظ اس بنیادی عنصر کو ظاہر کرنے والے دو اسباق کے نام۔
(v) تدریس اردو کے دو طریقے۔
- ۵۔ درج ذیل میں کسی چار کے جوابات لکھیے
[08]
- (i) اردو کی تدریس میں بحث و مباحثہ کی اہمیت۔
(ii) اردو کی تدریس میں چارٹ کی اہمیت۔
(iii) درسی کتاب کی دو خوبیاں۔
(iv) اردو کی تدریس میں رسالے کی اہمیت۔
(v) طلباء میں خوشخطی عادت پیدا کرنے کیلئے دو اقدامات۔

CONTENT-CUM-METHODOLOGY – MATHEMATICS

[Max. Marks : 40]

Q.1) Explain Inductive - Deductive Method of teaching Mathematics with reference to following points : [08]

- (1) Principles
- (2) Procedure (with examples)
- (3) Merits and Limitations

OR

Q.1) What is Concept Formation Model ? Explain its steps with suitable example. [08]

Q.2) What are the characteristics of a good text-book of Mathematics ? What qualitative improvements will you suggest in the Mathematics text-book at the Secondary Level of Maharashtra State ? [08]

OR

Q.2) (A) Explain importance of use of teaching aids in Mathematics Teacher. [04]

(B) What efforts will you make to be a good Mathematics Teacher ? [04]

Q.3) Answer **any two** questions of the following : [08]

- (a) What is Correlation ? Explain importance of Correlation.
- (b) What is Content-cum-Methodology ? Explain its need in teaching-learning of Mathematics.
- (c) What is a Diagnostic Test ? Explain importance of Remedial Teaching in Mathematics.

Q.4) Answer **any four** of the following : [08]

- (a) Write any two Classroom Objectives with specifications related to the unit - Equations.
- (b) To inculcate core element - Protection of Environment, which units will you teach in school ? (any two units)

- (c) What is the need to study structure of Mathematics for Mathematics Teaching ?
- (d) What is the Utility of Content Analysis in the Teaching of Mathematics ?
- (e) Explain Place of Mathematics in School Curriculum.

Q.5) Answer any four of the following : [08]

- (a) Prepare two generalisation based questions for the unit - Indices.
- (b) Write any four maxims of teaching Mathematics.
- (c) What Educational Experiences will you give to develop value - Scientific Attitude ?
- (d) Explain Concentric Method of Curriculum Construction.
- (e) Differentiate between Achievement Test and Diagnostic Test.

मराठी रूपांतर आशययुक्त अध्यायन पद्धती - गणित

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) गणित अध्यापनाची उद्गामी-अवगामी पद्धती खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा :

[08]

- (१) तत्त्वे
- (२) पद्धती (उदाहरणासह)
- (३) गुण आणि मर्यादा

किंवा

प्र.1) संकल्पना प्राप्ती प्रतिमान म्हणजे काय ? या प्रतिमानाच्या पायऱ्या योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा.

[08]

प्र.2) गणिताच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाची वैशिष्ट्ये कोणती ? महाराष्ट्रातील माध्यमिक स्तरावरील गणित पाठ्यपुस्तकाच्या दर्जेदारपणाबद्दल तुम्ही कोणत्या सूचना सूचवाल ?

[08]

किंवा

प्र.2) (अ) गणित अध्यापनात शैक्षणिक साधनांच्या वापराचे महत्त्व स्पष्ट करा.

[04]

(ब) गणिताचा चांगला शिक्षक बनण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ?

[04]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) समवाय म्हणजे काय ? समवायाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (ब) आशययुक्त अध्यापन पद्धती म्हणजे काय ? गणित अध्ययन-अध्यापनात तिची गरज स्पष्ट करा.
- (क) नैदानिक कसोटी म्हणजे काय ? गणितात उपचारात्मक अध्यापनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) 'समीकरणे' या घटकाशी संबंधित गणित वर्गअध्यापनाची कोणतीही दोन उद्दिष्टे स्पष्टीकरणासह लिहा.
- (ब) 'पर्यावरण संरक्षण' हा गाभाघटक रूजविण्यासाठी तुम्ही शाळेत कोणते घटक शिकवाल ? (कोणतेही दोन घटक)
- (क) गणित अध्यापनासाठी गणिताची संरचना अभ्यासण्याची गरज का आहे ?
- (ड) गणिताच्या अध्यापनात आशय विश्लेषणाची उपयुक्तता कोणती ?
- (इ) शालेय अभ्यासक्रमात गणिताचे स्थान स्पष्ट करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) 'घातांक' या घटकासाठी सामान्यीकरणावर आधारित दोन प्रश्न तयार करा.
- (ब) गणित अध्यापनाची कोणतीही चार सूत्रे लिहा.
- (क) 'वैज्ञानिक दृष्टीकोन' हे मूल्य विकसित करण्यासाठी तुम्ही कोणते शैक्षणिक अनुभव घ्याल ?
- (ड) अभ्यासक्रम रचनेची समकेंद्री पद्धत स्पष्ट करा.
- (इ) प्राविण्य कसोटी आणि नैदानिक कसोटी यांतील फरक लिहा.

CONTENT-CUM-METHODOLOGY – SCIENCE

[Max. Marks : 40]

- Q.1)** Write four values that can be developed through Science Content. Explain how will you transmit them to the students through teaching of Science. [08]

OR

- Q.1)** Give importance of Remedial Teaching in Science. What will you do to improve 'Observation Skill' of Students. [08]

- Q.2)** Suggest a project for Science Subject. Give Objectives and Planning for that Project. [08]

OR

- Q.2)** What should be the essential facilities of a Good Science Laboratory. Describe present status of laboratory of the school where you have completed your internship. [08]

- Q.3)** Attempt **any two** of the following : [08]

- (a) Explain with example the Correlation of Science with Maths and Geography.
- (b) State eight objectives of Content-cum-Methodology.
- (c) Write four characteristics of good text book of Science. According to those characteristics which improvements are necessary in Science Text-book that you have studied ?

- Q.4)** Attempt **any four** of the following : [08]

- (a) Suggest two action based homeworks for two units in Science Text-book that you have studied.
- (b) Suggest two learning experiences for unit 'Density' in 8th Std.
- (c) What are the advantages of Analysis of Science Content to Science Teacher ?
- (d) Give two activities for development of core element 'Environmental Protection' through the unit - 'Water'.
- (e) What should a Science Teacher do to keep himself update ?

Q.5) Attempt any four of the following :

[08]

- (a) What will you do to increase students' interest in Science.
- (b) Distinguish between Science Syllabus and Text-book.
- (c) State need of Content-cum-Methodology in Science.
- (d) Write relation of Science with daily life.
- (e) Explain with example in Science, maxims of teaching - 'From Specific to General'.

मराठी रुपांतर
आशययुक्त अध्यापन पद्धती - विज्ञान

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) विज्ञान आशयाद्वारे मूल्यांचा विकास सहजपणे करता येईल अशी चार मूल्ये लिहा.
विज्ञान अध्यापनाद्वारे ते विद्यार्थ्यांपर्यंत कसे पोहचवाल ?

[08]

किंवा

प्र.1) विज्ञानात उपचारात्मक अध्यापनाचे महत्त्व सांगा. जे विद्यार्थी 'निरीक्षण' या कौशल्यांमध्ये कमकुवत आहेत अशांसाठी तुम्ही काय कराल ?

[08]

प्र.2) विज्ञान विषयातील एक प्रकल्प सूचवा. त्या प्रकल्पाची उद्दिष्टे व नियोजन लिहा.

[08]

किंवा

प्र.2) चांगल्या विज्ञान प्रयोगशाळेतील आवश्यक सुविधा लिहा. तुम्ही छात्रसेवाकालात ज्या शाळेत होता त्या शाळेतील प्रयोगशाळेची सद्यस्थिती वर्णन करा.

[08]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या :

[08]

- (अ) विज्ञान विषयाचा भूगोल व गणित विषयाशी असलेला समवाय उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- (ब) आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची आठ उद्दिष्टे लिहा.
- (क) विज्ञानाच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे चार निकष लिहा. त्या निकषानुसार तुम्ही अभ्यासलेल्या विज्ञान पाठ्यपुस्तकात कोणत्या सुधारणा आवश्यक वाटतात ?

प्र.4) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे द्या : [08]

- (अ) तुम्ही अभ्यासलेल्या विज्ञान पाठ्यपुस्तकांतील दोन घटकांसाठी कृतीयुक्त स्वाध्याय सूचवा.
- (ब) इयत्ता आठवीतील 'घनता' या घटकांसाठी दोन अध्ययन अनुभूती सूचवा.
- (क) विज्ञान आशय विश्लेषणाचा विज्ञान शिक्षकाला होणारे फायदे लिहा.
- (ड) 'पाणी' या घटकांतून 'पर्यावरण संरक्षण' या गाभाघटकाच्या विकसनाकरिता योग्य असे दोन उपक्रम द्या.
- (इ) विज्ञान शिक्षकाने स्वतःला अद्यावत ठेवण्यासाठी काय काय करावे लागेल ?

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे द्या : [08]

- (अ) विद्यार्थ्यांची विज्ञानामधील अभिरुची वाढविण्यासाठी तुम्ही काय कराल ?
- (ब) विज्ञानाचा पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तकातील फरकाचे दोन मुद्दे लिहा.
- (क) विज्ञानात आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज लिहा.
- (ड) विज्ञानाचा दैनंदिन जीवनाशी असणारा संबंध सांगा.
- (इ) 'विशिष्टाकडून - सामान्याकडे' हे अध्यापनाचे सूत्र विज्ञानातील योग्य उदाहरणाच्या साहाय्याने स्पष्ट करा.

CONTENT-CUM-METHODOLOGY – HISTORY

[Max. Marks : 40]

Q.1) What is meant by Correlation in teaching History ? How will you correlate History with Language and Economics ? [08]

OR

Q.1) Explain need of Content Analysis in History. What different things are to be kept in mind during the process of Content Analysis of History ? [08]

Q.2) Explain nature of Project Method. How will you use Project Method at the Secondary Level for teaching History ? [08]

OR

Q.2) Explain meaning of History and also explain with examples the importance of History in daily life. [08]

Q.3) Write answers of **any two** of the following : [08]

- (a) What are the criteria of Good Text-book of History ?
- (b) What are the advantages of deciding place of unit in Structure of History Subject for a Teacher ?
- (c) What precautions should be taken in using pictures in teaching of History ?

Q.4) Write answers of **any four** of the following : [08]

- (a) Write any two objectives and their specifications for the unit - 'Non-co-operation Movement'.
- (b) Explain characteristics of Diagnostic Test.
- (c) Explain nature of Structure of History Subject.
- (d) What learning experiences will you give to inculcate value - Scientific Attitude ?
- (e) Explain Correlation of Value Education with History.

Q.5) Write answers of **any four** of the following : [08]

- (a) Explain need of Analysis of Syllabus.
- (b) Illustrate how will you use Remedial Teaching in your History Teaching ?
- (c) What are the objectives of Content-cum-Methodology of History Subject ?
- (d) Which special qualities should Teachers of History have ?
- (e) What learning experiences will you give to inculcate value - 'Tolerance Towards All Religions' ?

मराठी रूपांतर
आशययुक्त अध्यापन पद्धती - इतिहास

[एकूण गुण : 40]

- प्र.1)** इतिहास अध्यापनात समवाय म्हणजे काय ? इतिहास विषयाचा भाषा व अर्थशास्त्र या विषयांशी कसा समवाय साधाल ? [08]

किंवा

- प्र.1)** इतिहास आशय विश्लेषणाची आवश्यकता सांगा. इतिहास आशय विश्लेषण करताना कोणकोणत्या गोष्टींचा विचार करावा लागतो ? [08]

- प्र.2)** प्रकल्प पद्धतीचे स्वरूप स्पष्ट करा. माध्यमिक स्तरावर इतिहास विषय शिकविण्यासाठी प्रकल्प पद्धतीचा वापर कसा कराल ? [08]

किंवा

- प्र.2)** इतिहासाचा अर्थ सांगून इतिहासाचे दैनंदिन जीवनातील महत्त्व काही उदाहरणांद्वारे स्पष्ट करा. [08]

- प्र.3)** खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) इतिहासाच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते ?
- (ब) इतिहास विषयाच्या घटकांचे इतिहास विषय संरचनेतील स्थान निश्चित केल्याने शिक्षकास कोणते फायदे होतात ?
- (क) इतिहास अध्यापनात चित्राचा उपयोग करताना कोणती काळजी घ्यावी ?

- प्र.4)** खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) असहकार चळवळ या घटकासाठी कोणतीही दोन उद्दिष्टे व त्यांची स्पष्टीकरणे लिहा.
- (ब) नैदानिक कसोटीची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- (क) इतिहास विषयाच्या संरचनेचे स्वरूप स्पष्ट करा.
- (ड) वैज्ञानिक दृष्टीकोन हे मूल्य रूजविण्यासाठी तुम्ही कोणते अध्ययन अनुभव घ्याल ?
- (इ) मूल्य शिक्षणाचा इतिहास विषयाशी असलेला संबंध स्पष्ट करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

[08]

- (अ) पाठ्यक्रम विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करा.
- (ब) इतिहासाच्या अध्यापनात उपचारात्मक अध्यापनाचा कसा उपयोग कराल ते सोदाहरण लिहा.
- (क) इतिहास विषयाच्या आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची कोणती उद्दिष्टे आहेत ?
- (ड) इतिहास विषय शिक्षकाच्या अंगी कोणते गुण असणे आवश्यक आहे ?
- (इ) 'सर्वधर्म समभाव' हे मूल्य रुजविण्यासाठी तुम्ही कोणते अध्ययन अनुभव घ्याल ?

CONTENT-CUM-METHODOLOGY – GEOGRAPHY

[Max. Marks : 40]

Q.1) How did various Concepts of Geography change over a period of time ? Explain modern concepts of Geography.

[08]

OR

Q.1) What do you mean by Values ? Explain with suitable examples. How will you inculcate values - 'Dignity of Labour' and 'Scientific Attitude' ?

[08]

Q.2) Name useful Teaching Aids for Geography Teacher. Explain with examples how will you make effective use of 'Earth Globe' and 'Models' in Geography Teaching ?

[08]

OR

Q.2) What do you mean by 'Pedagogical Analysis' ? Explain its various steps. Explain with examples 'Concentric' and 'Regional Method' of Curriculum Construction.

[08]

Q.3) Write answers of **any two** of the following : **[08]**

- (a) Explain Internal and External Aspects of Text-book Evaluation with examples.
- (b) Explain objectives of teaching Geography according to Evaluation Technique.
- (c) Explain importance of 'Local Geography' in Geography Teaching.

Q.4) Answer **any four** of the following : **[08]**

- (a) Explain Correlation of Geography with History.
- (b) How will you make effective use of Narration Method while teaching sub-unit, 'Human Life in Monsoon Region' to Std. VIth students ?
- (c) Which learning experiences will you give while teaching unit, 'Bottom of the Ocean' ?
- (d) Explain Concept 'Grammar of Geography'.
- (e) How will you explain Concept 'Climate' ?

Q.5) Write **any four** of the following : **[08]**

- (a) Suggest an appropriate introduction to teach sub-unit, 'Tides' effectively.
- (b) What do you mean by 'Remedial Teaching' ?
- (c) Prepare two questions to evaluate values for the unit - 'Human Occupation'.
- (d) Explain any two qualities of Geography Teacher.
- (e) Explain with suitable examples any two maxims of teaching Geography.

मराठी रुपांतर
आशययुक्त अध्यापन पद्धती - भूगोल

[एकूण गुण 40]

प्र.1) प्राचीन कालापासून भूगोलाच्या विविध संकल्पनेत कसा बदल झाला ते सांगून भूगोलाची आधुनिक संकल्पना स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.1) मूल्ये म्हणजे काय ते सांगून श्रमप्रतिष्ठा व वैज्ञानिक दृष्टीकोन ही मूल्ये भूगोल अध्यापनातून कशी रुजवाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [08]

प्र.2) भूगोल अध्यापनातील शैक्षणिक साधनांची नावे सांगून तुम्ही भूगोल अध्यापनात पृथ्वीचा गोल व प्रतिकृती याचा वापर प्रभावीपणे कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.2) अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण म्हणजे काय ते सांगून त्याच्या पायऱ्या स्पष्ट करा. पाठ्यक्रम रचनेच्या समकेंद्री व प्रादेशिक पद्धतीचे सोदाहरण स्पष्टीकरण करा. [08]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) पाठ्यपुस्तक समीक्षणाचे अंतर्गत व बाह्य पैलू सोदाहरण स्पष्ट करा.
- (ब) भूगोल अध्यापनाचे मूल्यमापन तंत्रानुसार असणारी उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- (क) स्थानिक भूगोलाचे भूगोल अध्यापनातील महत्त्व स्पष्ट करा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) भूगोल विषयाचा इतिहासाशी असणारा समवाय स्पष्ट करा.
- (ब) 'मोसमी प्रदेशातील लोकजीवन' इयत्ता ६वीच्या विद्यार्थ्यांना शिकविण्यासाठी कथन पद्धतीचा वापर प्रभावीपणे कसा कराल ?
- (क) 'महासागर तळरचना' हा घटक शिकविताना तुम्ही कोणत्या अध्ययन अनुभूती घ्याल ?
- (ड) भूगोलाचे व्याकरण ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- (इ) हवामान हा संबोध तुम्ही कसा स्पष्ट कराल ?

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) भरती ओहोटी हा घटक प्रभावीपणे शिकविण्यासाठी तुम्ही कोणती प्रस्तावना कराल ?
- (ब) उपचारात्मक अध्यापन म्हणजे काय ?
- (क) मानवी व्यवसाय या घटकावर आधारित मूल्य तपासणारे दोन प्रश्न तयार करा.
- (ड) भूगोल शिक्षकाची दोन गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- (इ) भूगोल अध्यापनाची दोन सूत्रे सोदाहरण स्पष्ट करा.

CONTENT-CUM-METHODOLOGY – ECONOMICS

[Max. Marks : 40]

Q.1) What is Economics ? Explain its place in Secondary School Curriculum. [08]

OR

Q.1) What is Correlation ? Explain importance and types of Correlations. [08]

Q.2) What are the qualities of a Good Teacher ? Which special qualities are required for Economics Teacher ? Explain. [08]

OR

Q.2) Explain nature of Problem Method. How will you use this Method for Teaching of Economics ? [08]

Q.3) Write **any two** of the following : [08]

- (a) Explain need and importance of C.C.M.
- (b) Explain importance of Teaching Aids in teaching-learning of Economics.
- (c) Explain maxim 'Simple to Complex' with suitable example.

Q.4) Write any four of the following : [08]

- (a) What are the limitations of 'Lecture Method' ?
- (b) State need of Content Analysis.
- (c) Explain value, 'Dignity of Labour'.
- (d) Prepare any two questions for evaluating Content of the unit - 'Primary Sector'.
- (e) Explain Concept of 'Diagnostic Test'.

Q.5) Write any four of the following : [08]

- (a) Prepare a suitable introduction for the unit - 'Population Education'.
- (b) Explain nature of Inductive Method.
- (c) What is meant by Sensitivity ?
- (d) Write down any two specifications of the objective 'Application'.
- (e) Write down advantages of 'Discussion Method'.

मराठी रूपांतर
आशययुक्त अध्यापन पद्धती - अर्थशास्त्र

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) अर्थशास्त्र म्हणजे काय ? माध्यमिक शालेय अभ्यासक्रमातील त्याचे स्थान स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.1) समवाय म्हणजे काय ? समवायाचे महत्त्व आणि प्रकार स्पष्ट करा. [08]

प्र.2) चांगल्या शिक्षकाचे गुणविशेष कोणते ? अर्थशास्त्राच्या शिक्षकाच्या अंगी कोणते विशेष गुण असणे आवश्यक आहे ते स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.2) समस्या पद्धतीचे स्वरूप स्पष्ट करा. अर्थशास्त्राच्या अध्यापनासाठी या पद्धतीचा वापर तुम्ही कसा कराल ? [08]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा.
- (ब) अर्थशास्त्राच्या अध्ययन अध्यापनातील शैक्षणिक साधनांचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (क) 'सोप्याकडून कठीणाकडे' या अध्यापन सूत्राचे सुयोग्य उदाहरणांच्या सहाय्याने स्पष्टीकरण करा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणत्याही चारांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) व्याख्यान पद्धतीच्या मर्यादा कोणत्या ?
- (ब) आशय विश्लेषणाची गरज सांगा.
- (क) 'श्रमप्रतिष्ठा' या मूल्याचे स्पष्टीकरण करा.
- (ड) 'प्राथमिक क्षेत्र' या घटकासाठी आशय तपासणारे कोणतेही दोन प्रश्न तयार करा.
- (इ) 'नैदानिक चाचणी' ही संकल्पना स्पष्ट करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही चारांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) 'लोकसंख्या शिक्षण' या घटकासाठी सुयोग्य प्रस्तावना तयार करा.
- (ब) उद्गामी पद्धतीचे स्वरूप स्पष्ट करा.
- (क) संवेदनशीलता म्हणजे काय ?
- (ड) 'उपयोजन' या उद्दिष्टाची कोणतीही दोन स्पष्टीकरणे लिहा.
- (इ) चर्चा पद्धतीचे फायदे लिहा.

CONTENT-CUM-METHODOLOGY – COMMERCE

[Max. Marks : 40]

Q.1) State meaning of Commerce. Explain its place in School Curriculum. [08]

OR

Q.1) What are the Qualities of Good Teacher ? Explain necessary special qualities of a Good Commerce Teacher. [08]

Q.2) Explain Concept Correlation ? State Correlation of Commerce with the following subjects : [08]

- (1) Marathi
- (2) Geography
- (3) Maths
- (4) History

OR

Q.2) Explain 'Lecture Method' using the following points : [08]

- (1) Meaning
- (2) Merits
- (3) Limitations
- (4) Precautions

Q.3) Write **any two** of the following : [08]

- (a) Explain in brief the steps of Content-cum-Methodology.
- (b) Explain importance of Black Board and Charts in Commerce Teaching.
- (c) Explain difference between Achievement Test and Diagnostic Test.

Q.4) Write **any four** of the following : [08]

- (a) What are the limitations of Discussion Method ?
- (b) Explain maxim 'Special to General' with example.
- (c) Which points should be taken into consideration while preparing Unit Plan ?
- (d) What is Structure ?
- (e) Write two specifications of the objective 'Application'.

Q.5) Write any four of the following :

[08]

- (a) State steps of Project Method.
- (b) How you will inculcate value 'Dignity of Labour' among students ?
- (c) What is the meaning of 'Question to Evaluate Core Element' ?
- (d) Prepare an introduction for the unit - 'Advertisement'.
- (e) Prepare two questions to evaluate generalisation for the unit - 'Consumer Protection'.

**मराठी रूपांतर
आशययुक्त अध्यापन पद्धती - वाणिज्य**

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) वाणिज्याचा अर्थ सांगा. शालेय अभ्यासक्रमातील त्याचे स्थान स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.1) चांगल्या शिक्षकाचे गुण कोणते ? चांगल्या वाणिज्य शिक्षकाकडे आवश्यक असणारे विशेष गुण स्पष्ट करा. [08]

प्र.2) 'समवाय' संकल्पना स्पष्ट करा. खालील विषयांशी वाणिज्याचा समवाय विशद करा : [08]

- (1) मराठी
- (2) भूगोल
- (3) गणित
- (4) इतिहास

किंवा

प्र.2) खालील मुद्यांच्या आधारे व्याख्यान पद्धतीचे स्पष्टीकरण करा : [08]

- (1) अर्थ
- (2) गुण
- (3) मर्यादा
- (4) दक्षता

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या पायऱ्या थोडक्यात स्पष्ट करा.
- (ब) वाणिज्य अध्यापनात फळा व तक्त्यांचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (क) उपलब्धि चाचणी व नैदानिक चाचणी यातील फरक स्पष्ट करा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणत्याही चारांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) चर्चा पद्धतीच्या मर्यादा कोणत्या ?
- (ब) 'विशेषाकडून सामान्याकडे' हे सूत्र उदाहरणांच्या सहाय्याने स्पष्ट करा.
- (क) घटक नियोजन करताना कोणते मुद्दे विचारात घेतले पाहिजेत ?
- (ड) संरचना म्हणजे काय ?
- (इ) उपयोजन या उद्दिष्टाची दोन स्पष्टीकरणे लिहा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही चारांची उत्तरे लिहा : [08]

- (अ) प्रकल्प पद्धतीच्या पायऱ्या सांगा.
- (ब) 'श्रमप्रतिष्ठा' हे मूल्य विद्यार्थ्यांमध्ये कसे रुजवाल ?
- (क) गाभाघटक तपासणारे प्रश्न म्हणजे काय ?
- (ड) 'जाहिरात' या घटकासाठी प्रस्तावना तयार करा.
- (इ) 'ग्राहक संरक्षण' या घटकाचे सामान्यीकरण तपासण्यासाठी दोन प्रश्न तयार करा.

**CONTENT-CUM-METHODOLOGY -
INFORMATION AND COMMUNICATION
TECHNOLOGY EDUCATION**

[Max. Marks : 40]

Q.1) Explain importance of Information and Communication Technology in daily life. **[08]**

OR

Q.1) Explain Concept of Project Based Learning and give its uses. **[08]**

Q.2) Describe methods of Curriculum Construction of Information Technology. **[08]**

OR

Q.2) How will you inculcate core elements - scientific attitude and national integrity through I.T. Content ? **[08]**

Q.3) Answer the following : **(Any Two)** **[08]**

- (a) What is the need of Content-cum-Methodology in I.T. Subject ?
- (b) Explain place of Information Technology Subject in Secondary School Curriculum.
- (c) Explain Concept of On-line Exam and state its uses.

Q.4) Answer the following : **(Any Four)** **[08]**

- (a) Give meaning and nature of Information Technology.
- (b) State limitations of Information Technology.
- (c) Explain in brief the Concept of Web-based Learning.
- (d) What is the importance of I.T. Laboratory ?
- (e) Enlist different steps of CCM.

Q.5) Answer the following : (Any Four)

[08]

- (a) State objectives of teaching I.T. at Higher Secondary Level.
- (b) Explain any one value that you can inculcate in students through I.T. Teaching.
- (c) State problems of I.T. Laboratory.
- (d) Explain advantages of Practical Examination in I.T.
- (e) What are the drawbacks of Oral Examination ?

मराठी रूपांतर

आशययुक्त अध्यापन पद्धती - माहिती व संप्रेषण तंत्रज्ञान शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) माहिती व तंत्रज्ञानाचे दैनंदिन जीवनातील महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.1) प्रकल्प आधारित अध्ययनाची संकल्पना स्पष्ट करा व त्याचे उपयोग लिहा. [08]

प्र.2) माहिती व तंत्रज्ञान अभ्यासक्रम रचनेच्या पद्धती स्पष्ट करा. [08]

किंवा

प्र.2) वैज्ञानिक दृष्टीकोन व राष्ट्रीय एकात्मता हे गाभाघटक माहिती तंत्रज्ञानाच्या आशयातून तुम्ही कसा प्रकारे रुजवाल ? [08]

प्र.3) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही दोन) [08]

- (अ) माहिती तंत्रज्ञान विषयातील आशययुक्त अध्यापनाची गरज स्पष्ट करा.
- (ब) माहिती तंत्रज्ञान विषयाचे माध्यमिक अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा.
- (क) ऑन-लाइन परीक्षेची संकल्पना स्पष्ट करून, ऑन-लाइन परीक्षा पद्धतीचे उपयोग लिहा.

प्र.4) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार)

[08]

- (अ) माहिती व तंत्रज्ञानाचा अर्थ व स्वरूप सांगा.
- (ब) माहिती तंत्रज्ञानाच्या मर्यादा लिहा.
- (क) वेब बेसड् अध्ययनाची संकल्पना थोडक्यात स्पष्ट करा.
- (ड) माहिती तंत्रज्ञान प्रयोगशाळेचे महत्त्व काय आहे ?
- (इ) आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या पायऱ्या लिहा.

प्र.5) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार)

[08]

- (अ) उच्च माध्यमिक स्तरावरील माहिती तंत्रज्ञान अध्यापनाची उद्दिष्टे लिहा.
 - (ब) माहिती तंत्रज्ञान अध्यापनातून रुजवता येणाऱ्या कोणत्याही एका मूल्याचे स्पष्टीकरण करा.
 - (क) माहिती तंत्रज्ञान प्रयोगशाळेच्या समस्या लिहा.
 - (ड) माहिती तंत्रज्ञानाच्या मूल्यमापनातील प्रात्यक्षिक परीक्षेचे महत्त्व स्पष्ट करा.
 - (इ) तोंडी परीक्षेचे दोष सांगा.
-